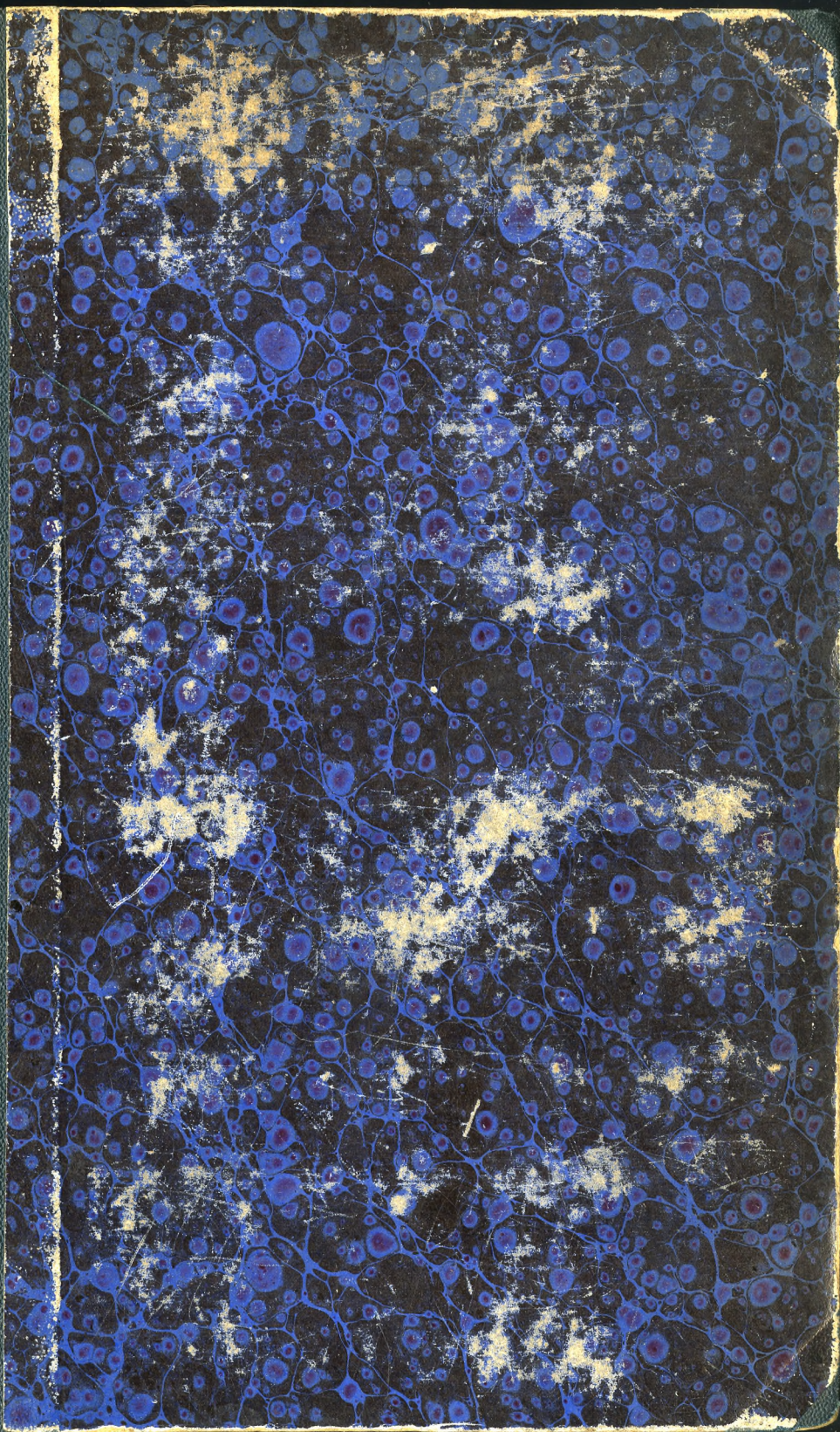

Politikai
röpiratok,

53.

53

407

ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐNEK

KIT VÁLASZSZUNK?

hogy

50 millió forinttal

kevesebbet adózhassunk.

IRTA ÉS KIADTA:

Baracsán, 1875. évben

FERENCZY SÁNDOR

köz- és váltó-ügyvéd.

11.

SZÉKESFEHÉRVÁROTT,

Szammer Imrénél, ezelőtt nádor-utca Clama-ház most sas-utca „Kölcsön-egylet.”

6.1752 00769185

ORSZÁGUNKÉRTI KÉPVISELŐKÉRT

KIT. VÁLASZTUNK?

1907

50 millió forinttal

kévesebbet adozhatunk

DE BALLAGI GÉZA

DE KÉPVISELŐKÉRT

Felhívás a választókhoz.

Választó polgárok!

Itt lesz az idő és alkalom nemsokára ismét, hogy a legszebb és legfontosabb polgári jogot gyakorolhassuk! — az országos képviselői választást.

Legfontosabb polgári joggyakorlás a képviselői választás azért, mert ha jól, ovatosan és tiszta honfiai tudattal, mellőzve minden egyéni érdeket s kedvezést, csupán a közjólét érdekéből választunk, választunk pedig ösmert, értelmes és szilárd elvű embereket: akkor hazánk s magunk saját érdekeit előmozdító országgyűlést hozunk létre. Szóval, ha jól választunk, jó országgyűlési többségünk lesz; a jó országgyűlési többség pedig jó törvényeket hoz.

Az országgyűlés olyan, mint a minót a választók választanak; s az országgyűlés, mely a választók akaratának kifolyása, olyan törvényeket hoz, a minót a választók egyeteme — az ország igényel.

Az országgyűlési képviselői választásnak nem szokásból kell történnie, hanem azon magasztos célból, hogy a haza és közügyek sorsán azzal javítani akarjunk. Például, látjuk, hogy a jelenlegi kormányzási rendszer igen drága — sok adót kíván, és még sem jó, még sem felel meg eléggé céljának; tehát válasszunk értelmes képviselőket, kik kevesebb adó mellett jobb kormányrendszert legyenek képesek alkotni. Például most sok katona van, sok ifjut elvon a katonáskodás a munkától, és sok katonát kell tartani békeidőben is, erre pedig sok adó kell; és még is, ha hazánkat valamely ellenség megtámadná, kétes, hogy azt megtudná-e védelmezni? tehát válasszunk képviselőket a célból, hogy békeidőben szállítsák le a szolgálatbeli katonák számát, s az ország katonai ügyét — a védrendszert úgy alkossák meg, hogy hazánk még nagyobb biztonságban legyen minden veszély ellen, mint most van. Például most a hazában kevés a pénz; válasszunk e célból képviselőket, hogy azok a haza e nagy baján segítsenek. Most a népnevelés még igen hanyatlott állapotban van; a célból válasszunk képviselőket, hogy azok az általános köznevelést

jobban mozdítsák elő. Most az ország ki van téve majd vízáradások-, majd ismét a nagy aszályokozta inségnek; tehát azon akarattal választunk képviselőket, hogy azok az ország ily baján is segítsenek. stb. Ez furcsának tetszik, de alább a VII. fejezetben ki fogom mutatni, hogy a jó képviselői többség még esőt is tud előidézni, a felesleges vizet pedig eltudja háritani onnan, ahol az káros.

Ha ily szent és magasztos cél vezérli a választókat a választási polgári kötelesség teljesítésében, akkor a siker nem fog elmaradni; s az országnak számtalan bajain segítve lesz.

Ime, az ország sorsa a választó polgárok kezében van! tehát használják fel e nagyszerű jogokat az ország s ön boldogságuk céljára.

Azon ország állapota, melyben az ország sorsa a népkézében van, s minden intézkedés s kormányzási rendszer a néptől függ, a nép alkotja azt képviselői által, *nevezetik alkotmányos országnak.*

Nincs is boldogabb ország az alkotmányosnál, *ha népe értelmes* s feltudja ezen alkotmányos jogát észszerűen a közjó érdekében használni; mert az ily országban minden úgy van, a hogy a nép akarja, a hogy ezt jónak látja, és a hogy a közérdek kívánja.

De viszont nincs boldogtalanabb ország, mint a mely bir ugyan alkotmányos joggal, de népe vagy közönyösségből, vagy értetlenségből azzal nem él, vagy nem tud élni, vagy azon jogával visszaél. A hol az egyes polgárok szavazatukat, melynek értéke az országé, elárusítják, s így megcsalják az országot, midőn az annak érdekében felhasználandó jogot egyéni haszonért eladják az üzérkedő sáfárnak, ki az így szerzett szavazatokon nyert képviselői állásból ki nyeri a nagy uzsorát, mit a nép fizet meg neki a nagy adóban; az oly ország nyomorult rabszolga állatot képez.

Az ily sáfárkodó uton magukat megválasztó képviselőket sem vezetí magasztos *hazafias cél* a képviselői házba, hanem csak dicsvágy, és azon remény, hogy a képviselői székéből magas hivatalt is nyerhetnek, hogy a szavazatokért adott pénzét százszorosan visszanyerhesse a néptől — az országnak fizetett adóból.

Azén hitem az, hogy oly képviselőkéből, kik a nép értetlenségét felhasználva, azoknak magukat a nyakukra tolják, s maguk toborzanak maguknak választókat, vagy is elébb lépnek fel képviselői jelöltnek, mint a választók felléptetnék, soha nem lesz a közügy bajnoka. Az ily emberek megválasztatják magukat önérdekből, — üzletből — geschäftből; de nem a haza ügyeinek jó rendezése céljából.

Az oly országban, a hol a választók a haza változtatandó intézményeit s viszonyait át nem gondolva, hazafias cél nélkül választják

meg azt, a ki magát minden kitelhető módon meg akarja képviselőnek választatni, ott oly országgyűlési többség alakul, s ebből oly kormány, mely oly kormányzási intézkedéseket hoz létre, mely az országot és népet a koldusbotra juttatja, mely nem képes egyébre, mint más gazdag országok költséges intézményeinek majmolására, elviselhetlen nagy adók kivetésére s ennek behajtása céljából minden faluban adó-executor tartására, kiknek fizetése annyira megy, hogy abból minden faluban lehetne egy tanitót tartani.

Fontolják meg jól tisztelt választó polgárok, hogy mily nagy hivatásuk van önöknek, s mily nagy horderejű a választási joggyakorlás az ország boldog- vagy boldogtalanságának előidézésére.

Hogy Magyarország, mint alkotmányos ország, még sokáig fog-e létezni, az a jövő országgyűlési választásoktól — önöktől fog függni; vagy is attól, hogy önök kiket küldenek az országházba magukat képviselni.

Ha önök oly embereket küldenek az országgyűlésre, kik az adósság csinálást folytatják, kik többet költenek, mint a mennyit a számtalan adó-executorok fáradhatatlan és kegyetlen működése mellett is bevesznek: akkor Magyarország éppen úgy megbukik, mint az oly gazda, ki minden évben elkölti a termés árát, magot pénzen vesz, parádés lovait, agarait és paszomántos cselédeit kölcsönpénzen tartja, s ki gyapuját még nyíretés előtt, vetését pedig aratás előtt eladja.

Ha pedig oly embereket küldenek az országgyűlésre, kik a haszontalan költségeket eltörlik, a parádét és fényűzést kiküszöbölik; a nemzetgazdálkodást emelik, s minden szükséges intézményeket egyszerűsítik, olcsóbbá, tökéletesebbé teszik, szóval a kiadásokat a bevételekhez 'méri: *akkor élni és virulni fog a haza alkotmánya*, és gyarapodni fog anyagilag.

Választók! gondolják meg, hogy most önök a hazának élete és halála felett vetik el a koczkát! Tehát senki se legyen most se közönyös, se könyelmű.

Vessék meg az etetőt és itatót, úgy a szavattvasárló uszorást, mert az nem képviselőnek való. Vessék meg a magát feltolót is, ki csak önérdékből és dicsvágyból ohajt képviselő lenni; hanem gyűljenek össze a hatóság tudtával, s tanácskozzanak higgadt gondolkodással, hogy kit ösmernek lelkes, értelmes hazafinak; mert a tudományos ember, ki az ország sorsán helyes törvényhozói tehetséggel és tanács-csal képes segíteni, nem fogja magát feltolni, hanem szerényen elvonja magát, még a gyanu elől is, hogy ő tán a kitüntetésre és megválasztásra vágyódnék. Az igazi képviselőnek való embert a választóknak kell felkeresni tömegesen, s csak ha a többség bizalmát látja: akkor

fogja a jelöltséget elvállalni; mert a becsületes tudományos ember szemérmetes is.

Keressék fel az ily embereket. Ilyenekre bizzák a haza sorsát! Az ily emberekben még ritkán csalódott a világ. Mig a szemtelen tolakodó, fennhéjázó, öndicsekvő, és sokat ígérő szájas emberek közt alig akadt olyan, ki elvhű, szilárd jellemű és következetes lett volna; ki adott ígéretét teljesítette volna, s ki tántorithatlan bajnoka volt volna a nép és haza ügyének.

Ezek képezik az én tanácsomat önökhöz.

Ha önök az én tanácsom szerint ejtik meg a képviselői választásokat, egy oly képviselői többség fog a törvényhozó terembe összegyülni, mely bizonyosan találni fog módot a haza pénzügyi veszedelmén adószaporítás nélkül is segíthetni, sőt alább kimutatom, *hogy 50 millió forinttal* kevesbiteni lehetne az adót, s még is jobb kormányintézményeket lehetni életbe léptetni.

Azt tapasztalatból tudja mindenki, hogy mentül többet ért valaki valamihez, annál helyesebben és hasznosabban tudja azt kezelni. Például a tapasztalt s tanult gazda jobban megtudja választani munkás embereit, mint az, ki nem ért a gazdálkodáshoz. Ugy a nép is jobban megtudja választani képviselőit, ha maga is tudja, hogy mi teendő vár az országgyűlésre.

Ezért tehát elmélkedjünk arról, hogy mit kell tenni a jövő országgyűlésnek, és hogy miféle kormányzási rendszerváltozás volna olcsóbb és jobb?

Vagy is, hogy lehetne megmenteni az országot a fenyegető pénzügyi bukástól? és egyuttal, hogy lehetne az országgyűlésnek Magyarországot vagyoniilag gazdaggá, szellemileg miveltté s politikailag is megelégedettebbé, szóval Magyarország népét boldoggá tenni?

Az ország bővelkedik sok bölcs emberrel, kiknek elszórva egyenkint különböző nézeteik lehetnek a módok megválasztásában, de ha képviselőkké leendő megválasztásuk által egy testületté alakulnának, a sok eszme egygyé alakulva, egyes ember által elgondolhatlan üdvös, nagyszerű eszmét képezhetne; mely isteni erejével nagy dolgokat tudna a nemzet és az összes emberiség javára teremteni.

Mi az isten? Az isten nem más, mint a világegyetemben uralkodó szellem, — a világegyetemet képező nagy anyagiságnak láthatatlan lelke, mely létezik mindenütt és mindenben, de az emberek közt legnagyobb mennyiségben azokban, kik az okozatok okát fürkészsze, az isteni erőt — a tudományt s lelki finomságot rászületett képességüknél fogva magukba gyűjtötték. Az ily istenséggel bőven megáldott emberek testülete képes csak magasztos isteni eszmék teremtésére.

Hazánk alkotmánya — a népképviseleti gyűlés tagjainak megválasztása egy oly alkalom, mely az isteni erővel bővelkedő embereket testületté — egy országgyűlési tanácskozó és törvényhozó testületté alakítják a választók.

Törekedjünk ily emberekből álló törvényhozó testületet alakítani; mit csak úgy alakíthatunk meg, ha magunk is, mint egyes választó polgárok, némileg ösmerjük a szellemi képesség erejét, és a czélt, úgy a czél elérésére vezető módokat, a miknek helyes megválasztására és alkalmazására bizzuk meg kiszemelt bölcseinket.

Mik hát a czélnak, t. i. hazánk jelenlegi szomorú anyagi és szellemi helyzetének megjavítására vezető helyes utak és módok? erről szükségesnek tartom nézetemet elmondani, nem mint csálhatatlanokat és kifogás és megbíralás alá nem eshetőket, hanem csak mint a melyekről én magam hiszem, hogy tanácskozás tárgyául szolgálhatnak; sőt melyekkel hiszem, hogy a nép anyagi nagyobb áldozata — vagy is magasabb megadóztatás nélkül is, sőt 50 millióval kevesebb adó mellett is képes volnának, hazánk boldogságát elérni.

Nézeteim

a következőkben foglaltatnak.

Hogy valamely nemzet boldog lehessen, mindenek felett anyagi bőséggel kell birnia, de az anyagi bőség — a gazdagság megszerzéséhez és megtarthatásához egy nemzetnek mindenekelőtt szellemi és testi erőre van szüksége; mert a gyenge nemzet az anyagi javakat, meg nem tarthatja a maga élvezetére, mivel a gazdagság irigylet tulajdon, mit az erősebb elszokott ragadni a gyengébbtől.

Hazánk gazdag az anyagi jókban, van irigylésre méltó gabona-termő talaja, van állattenyésztő síksága és erdeje, vannak kincs- és ércz-bányái, szóval minden jókkal rendelkezik bőven, a mi a nép boldogságához szükséges, és még bővebben adná a jókat és élvezeteket, ha a nép műveltebb volna s a nemzetgazdászathoz értene; de majd kifejlődik ez is, megtanítja az embereket reá a szükség és a haladó műveltség. Elég az, hogy hazánk még ki nem aknázott temérdek jóval is bir.

Az ily gazdag ország irigylésre méltó birtok. Hogy azt magunknak szabad élvezetünkre megtarthassuk, testületi erőre van szükségünk; oly testületi erőre, melyet a szomszéd és még a távolabbi nemzetek is ismerjenek, és a miatt érdekeinket tiszteletben legyenek kénytelenek tartani.

Ezt nevezzük : politikai hatalomnak.

A mely nemzet ily politikai hatalommal nem bír, az önállóan anyagi boldogsággal sem bír, mert a hatalmasabb minden javaitól magfosztja, magának pedig csak a hulladékok hagyatnak meg. A mely ország politikai hatalommal nem bír, az nem önálló s népe szabadon nem bírhatja s nem élvezheti az ország javait, hanem csak rabszolga — csak munkás csoport, mely dolgozik, hogy más — a politikai hatalmat gyakorló idegen kényelmesen lakmározhassék, míg maga az ország népe a hulladékokon satnyán teng.

Mentül nagyobb valamely nemzet politikai hatalma, annál kizárólagosabb ura saját vagyónának, annál korlátlanabbul rendelkezhetik minden eszközzel, hogy boldogságát megőrizhesse és gyarapíthassa.

A politikai hatalmat az emberi csoportok három féle alakban gyakorolják, t. i. császári, köztársasági, és az ezen kettő közt álló királysági kormányformában.

Nézzük ezeket röviden egyenként :

Császári kormányrendszer.

Vannak politikai hatalmat gyakorló emberi társaságok, vagy is mint nevezni szokták: *államok*, a melyekben a politikai hatalmat *egy ember* gyakorolja saját személyében, az állam népe csak politikai gondolkodás nélküli engedelmes eszköze a hatalomnak, de az általa gyakorolt hatalommal biztosítja az anyagi javak élvezetét a népnek. Az ily államban nem kívántatik a néptől egyéob, mint feltétlen engedelmesség, a hatalmat gyakorló fő személy és megbízottjai — a tisztviselők iránt.

Ez a császári kormányrendszer.

Ha a császár művelt, értelmes és jó érzésű: akkor boldogok a császári kormány alatt élő népek is, mint a jószívű, emberszerető gazda alatt a cselédek. De ha a császár e jó tulajdonokkal nem bír, ha a császár pazarló, fényűző, vagy csekély elmetehettségű: akkor a nép a legboldogtalanabb teremtmény, mert az esztelen és czéltalan háburúkkal, melyek a császár szeszélyétől függnek, a nagy eszeveszett pompákkal és pazarlásokkal kifosztja népét minden vagyónától, és nélkülözés, és nyomorba sülyesztí azt. S így a császári kormányrendszerben a nép semmi politikai joggal sem bírván, az önkényű hatalmat gyakorló fő ember alatt sorsuk egy szikrával sem jobb, mintha bármely idegen hatalom önkénye alatt szenvednék a rabszolgaságot.

Úgy hiszem, hogy a józan eszű s a jövődöt szem előtt tartó

magyar polgárnak nem jut eszébe az ily kormányrendszert még egyszer visszakivánni.

Azonban még is vannak igen sokan a városi polgárok és iparosok közt, kik a jelen kormányzási hibás belintézkedések óriási költségéből származott nagy adók miatt vissza óhajtvá emlegetik a „*Bach*“-rendszert, melyben az adó nem volt ugyan oly nyomasztó mint most, és jó rend is uralkodott a közigazgatás és igazságszolgáltatásban, de az ország ügyeibe nem volt ám a polgároknak semmi joguk beleszólni. Lám, hogy megszokják az emberek a szolgaságot! s hogy letudnak mondani a polgári jogról! De az ily szolgálkúek a császári kormány alatti állam fentartását sem biztosítják ám! Hanem csak az államfő ereje és esze tartja fenn azt; s ha ezen összetartó kapocs megszűnik: szét mállik az állam, mint a hajdani római császári nagy birodalom.

A Bachisták téves politikai ismerettel bírnak. Az önkormányzati rendszerben, ha a közönség többségének valami nem tetszik, azon maga segíthet; de az egyedi önkényű kormányrendszerben tűrni kell mindent reménytelenül, még a nagy adót is.

Alkotmányos helyzetben *békés úton* a képviselők helyesebb megválasztásával lehet az ország és népe sorsán változtatni; de császári önkény alatt csak a sikeres forradalom segíthet.

Alkotmányos helyzetben maga a nép gondoskodhatik minden közügyeiről, például nemzetgazdászati-, kereskedelmi-, ipar- és népnevelési ügyéről; míg császári önkény alatt minden az egy főnek engedelmes kormánya akaratóból folyik ki.

Mióta a világ fenn áll, még nagyon kevés császári kormány volt, mely a nép neveléséről és gazdagodásáról kellőleg gondoskodott volna. Pedig e kettő nélkül boldogság nem képzelhető; mert a műveltség vagyon nélkül olyan, mint a jó étvágy mellett a kenyértelen inség, és viszont a nagy vagyon műveltség nélkül olyan, mint a sok eledel étvágy nélkül; mind kettő nélkül pedig jobb nem is élni!

Császári kormányrendszerben a politikai hatalmat egy ember gyakorolván, a többi csak szolgál, kik az azon egynek szeszélyétől függenek; császári kormányrendszerben nincs állampolgár, csak államszolgá, kinek egyedüli kelleke az *alázatos engedelmesség*, és az ezzel párosított *vakhit*.

Köztársasági kormányrendszer.

Vannak ismét államok, a melyekben az ország népe gyakorolja a politikai hatalmat; ugyanis a nép szabad elhatározása szerint, kiválasztja polgártársai közül a legbecsületesebb és legjobb érzésű

embereket, azokat maga helyett elküldi az országházba törvényt alkotni, mely törvénynek tartozik engedelmesskedni minden honpolgár egyaránt.

Maguk a képviselők választják meg bizonyos meghatározott időre az állam fejét, kit szinte a törvény kötelez, a' kinek hivatása a törvény végrehajtásának teljesítettése és az állam legfőbb érdekeire való felügyelet.

Az ily kormányrendszert nevezik *köztársaságinak*; mert közös társaságban a nép maga gyakorolja megbizottjai által a törvényhozás jogát, és az ő politikai jogainak kifolyása maga a kormány is az állam fejével együtt.

Ez a teljes önkormányrendszer.

Ez a legtokéletesebb s a haza és polgári jogokat legbiztosabban megvédő kormányrendszer.

De a köztársasági kormányrendszer csak oly nemzet által alapítható meg s tartható fenn, mely

1-ör művelt, túl van emelkedve a szolgálkük minden ámitása és behatása körén, öntudattal bir polgári jogairól; e jog becsét fel tudja fogni; és többre becsüli mindennél a közszabadságot, többre a vallásnál, s többre a nyelv és fajérdeknél, sőt többre az életnél is.

2-or. Mely tiszta fogalommal bir az istenségről s nem vak követője a bűbajos, festett és képzelt angyalos és ördögös vallásnak; hanem legfőbb vallási elve himni, hogy az istennek akkor tesz az ember kedve szerént, ha azt teszi a mit annak törvénye parancsol. E törvény pedig azt parancsolja: „Szeresd embertársadat, mint ön magadat, s ne tedd másnak azt, mit magadnak nem szeretsz.“

Ezt megtartva, nem törekszik másnak sem jogait, sem vagyonát eltulajdonítani, hanem él: *egyenlőség, testvériség és szabadságban*. Közösen lelkesedik a közjóért, s ennek megvédésére öszszpontositja erejét, mint ha az egész társadalom egy test volna.

Hogy hazánk népe a fenn irt két pont alatti képességekből és tulajdonságokból egyikkel sem bir; arról minden gondolkodni tudó honpolgár meg van győződve.

Hazánk multja, melyben a népnevelés elhanyagoltatott, a bigottság pedig burjázott, nem is volt alkalmas, hogy abban a köztársasági rendszer alapkellékei kifejlődhetek volna. Már pedig a mondott tulajdonságok nélkül, hogy a köztársaság fenn nem állhat, azt a legujabb spanyol történelem is igazolja.

Ez az oka, hogy hazánkban köztársasági párt nincs, nem is lehet, és egyhamar nem is lesz.

De ily kormányrendszert nem is óhajt hazánkban senki, mert

minket törvény köt a királyi házhoz, a magyar pedig törvényéhez és királyához hű ragaszkodással viseltetik. Csak nagy elkeseredésre vezető törvényszegési ok lehetne az, mely a magyart forradalomra kényszerítené.

Hogy a magyar nem szereti a forradalmat, azt bizonyítja történelme.

Mennyi jogsérelmet szenvedett e nemzet az utolsó századokban, és még is mennyit túrt!?

1848-ban is, midőn a nemzet léte volt minden oldalról megtámadva, akkor is oly nehézkesen és hosszas gondolkodás után nyúlt még az önvédelmi fegyverhez is, hogy már oláh, rác, tóth és horváth tegyverben állott, s meg is indult az ország szive szétroncsolására a főváros felé, midőn az önvédelmi harcot megkezdte.

Ha a nemzet ily nehézkes nem lett volna, talán másképp sült volna el sok dolog.

De ez nem bir heves szalmatűz féle fellobbanó természettel, ez higgadt gondolkozó, és éppen e sajátságának köszöni annyi század viszontagságain keresztül, alkotmányának magtarthatását.

Királysági kormányrendszer.

A mi államunk közepén áll a császársági és köztársasági kormányformák közt, t. i. a választóképes nép megválasztja képviselőit s ezek a főméltóságokkal, kik közvetlenül bírnak törvényhozási joggal, és a királyal együtt alkotják meg a törvényt, t. i. az országgyűlés megvitatja és megállapítja, a király pedig, — ki állását törvényeink folytán hazánknak örökli, — megerősíti, vagy is mint szokták mondani, megszentesi.

A király nevezi ki a képviselők közül a kormányt, mely a szentesített törvényt végrehajtja felelőség mellett.

Ezen királysági kormányforma felel meg legjobban a mi jelenlegi helyzetünk s viszonyainknak; mert a király tekintélye és a királyi kormány hatalma képes az ország tekintélyét és politikai hatalmát megszakítás nélkül fenntartani, az ezen politikai hatalmat szétroncsoló fajtörekvéseket megbénítani; és az ország szétszaggatása iránti vágyakat, a titkos óhajtás keretébe szorítani.

Hazánk politikai helyzete.

A politikai hatalom fő eszköze a katonaság. Mentül nagyobb valamely ország katonai ereje: annál nagyobb a hatalma is. De kis ország a mai európai nagy hatalmak katonai erejének megfelelő katonai

erőt nem alakíthat; mert a sok katona felemészti az országot. Mint-hogy pedig a mi országunk is magában csak kis ország, hogy még is politikai nagy hatalma legyen, és a többi nagy hatalmasságok előtt nagy tekintélyvel birjon: Deák Ferencz képviselő indítványa s előterjesztése szerint meghozott 1867. évben a XII. t. cz. melynek 2. §-ban kimondatik, hogy Magyarországot és ő felsége a király többi országait *együttes erővel* védelmezzük meg, és tartsuk fenn.

E kötelezettség által a kölcsönös védelem mondatván ki, Ausztria és Magyarország katonai erejét egyesítve, az európai nagy hatalmak katonai erejének megfelelő haderőt lettünk képesek együtt előállítani, s így ketten együtt az európai nagy hatalmi közös állást megállapíthattuk. E törvény nélkül Magyarország is, Ausztria is csak kis hatalom volna.

A kis hatalmak sorsa a nagy hatalmak mellett az, a mi a kis embernek a nagy ember mellett. A kis ember csak addig szájaskodhatik, míg a nagy azt nem mondja neki, hogy „csitt“! A kis hatalmu államok érdeke csak addig vétetik tekintetbe, míg az valamelyik nagy hatalom érdekébe nem vág.

Például a kis Montenegró vagy Szerbia és Oláhország, mint kis hatalmak csak úgy tehetnek valamit saját ügyükben is, ha az valamelyik nagy hatalom érdekét nem sérti.

Montenegró a podgoriczai piaczi vérengzés miatt Törökország ellen bizonyosan háborút indított volna, ha kis hatalom nem volna; de így csak azt teheti, a miben a nagy hatalmak támogatják, vagy a mit azok nem ellenzenek.

Magyarország a gyámoltalan kis hatalmak sorsánál többre becsülte az Ausztriával együttesen képező nagy hatalmi állást, s ez az oka, hogy a magyar államférfiak az 1867. XII. t. czikkel megállapították az Ausztriávali szövetséget — a közös védkötelezettséget, — a nagy hatalmi állás biztosítására.

Ezt nevezik *közösügynek*.

A közösügnyhöz csatolta még az 1867. XII. t. cz. országunk és az osztrák tartományok kereskedelmi s politikai közös érdekeiknek a külországokbani képviseltetését, melynél fogva a Magyar- és Osztrák birodalom érdekeit külföldön egy közös külügyi miniszter vezeti, a ki most Andrassy Gyula gróf. E szerint a külföldön levő követek közös érdekeinknek közös képviselői.

Ez intézkedés megerősíti és biztosítja a nagy hatalmi állás közösségét.

Eddig ez intézkedések még Magyarország helyzetének mit sem ártottak, sőt megszilárdították államiéletét.

De nézzük, mi történt tovább? hogy jutott a nagy pénzzavarba az ország?

Hogy ezt kifejtthessem, idéznem kell egy keveset a multból is.

A magyar nemzetnek oly népképviseleti kormányrendszere, minőt az 1848. V. t. cz. megállapított, még soha sem volt, hanem volt 1848 előtt kiváltságolt egyének által gyakorolt alkotmánya, t. i. csak a nemesi rend és szabad kir. városok küldötteiből álló országgyűlés, és mánások és egyéb méltóságokból álló felső ház, úgy a király gyakorolták a törvényhozást; a végrehajtó hatalmat pedig csak a király gyakorolta helytartótanácsa által felelőség nélkül.

Az önkormányzás joggyakorlásba a nép csak Kossuth Lajos szabad szellemű indítványa folytán 1848-ban vétetett be; s így mióta királyi kormányrendszerünk van, csak 1848-ban volt először népképviseleti alkotmányunk. De az 1848—1849-ki önvédelmi harcz szerencsétlen kimenetele folytán, hazánk önkény-uralom alá jutván, a népképviseleti alkotmányba még be sem gyakorolhattuk magunkat, mire ez megszűnt.

A népképviseleti alkotmányt ismét csak az 1867-ki közjogi kiegyezés folytán vehettük gyakorlatba.

Igy a népképviseleti alkotmányban — az önkormányzási joggyakorlatban tapasztalatlanok lévén, a sokáig nélkülözött szabadságot mohón kaptuk; mert tudtuk, hogy más szabad államokban kifejlett kereskedésben, közlekedési eszközökben, népnevelésben, honvédelmi tekintetben, és egyéb szükséges közügyeinkben, az elnyomatás hosszú ideje alatt nagyon hátra maradtunk; s a midőn szabadságunkat vissza nyertük, azon főrekedtünk, hogy bármily áldozatok árán is utolérjük a többi művelt nemzeteket.

Építettett tehát országgyűlésünk temérdek vasutat, szervezett tanfelügyelői állásokat, építettett iskolákat, a külföld mintájára kir. járásbiróságokat, kir. törvényszékeket, és birói végrehajtókat. Lovas és gyalog honvédségeket; a főváros szépítésére leromboltatott egész utczasort, s építettett sugárutat, nagy pompás palotákat; építettett még csatornákat, Fiumében tengeri kikötőt stb.

Ezen elmulasztott nagy időben apránként fejleni kellendett nemzeti előhaladásnak, anyagi megerőltetésünkkel lett rögtöni előteremtése sok költségbe került, a mik miatt a kormány sok adósságot is csinált.

Aztán, mivel az ország kormányát, sem az azt támogató képviselői többséget nemzetgazdászati tapasztalat nem vezette: oly helyekre is építetttek az ország költségére és a jövedelemnek az ország általi biztosítása mellett vasutak, a melyek nem hogy hasznot hoznának, de

évenként 16—20 millió forintnyi veszteséget okoznak a közadózók terhére.

A kormányzasi intézményeknek a nemzet anyagi helyzete szerinti átalakítása helyett drága s gazdag országok példájára költségesebbeket hozott életbe kormányunk, mint a minőnek költségeit helyzetünkben könnyen elviselhetnők.

Ehez járult még az 1873. és 1874-ki terméketlenség, és a nagy pénzes embereknek és a nagy vállalkozóknak megbukása, — az úgy nevezett „*Krach*“, minek kifolyása lett a nagy általános pénzetlenség.

E szerencsétlen helyzethez járult még az is, hogy noha béke van, sehonnan sem fenyegetnek bennünket háborúval, még is a közös hadügyminiszterium abbéli alaptalan kívánatának, hogy tenérdek katonai erő legyen készen, sem a mi országgyűlésünk, sem az osztrák birodalmi gyűlés, nem mert ellen mondani; a nagy katonai létszám pedig borzasztó költséget igényel. A nagy államköltségek fedezhetésére eddig, habár nagy kamatra is, de kormányunk az országgyűlési többség megszavazása alapján minden évben kölcsönt vett fel, mert még eddig minden évben több volt 25—50 sőt 60 millióval is a kiadás, mint a bevétel

Az élesebb látású képviselők belátták, hogy ha minden évben adósságból fedezzük az államkiadás azon részét, mely az adókból és egyéb kincstári jövedelmekből be nem folyik, akkor nem csak az adósság szaporodik az ország nyakára, de a kamatok fizetése is évről évre nagyobb fedezetet kíván, s utoljára is a sok terhet el nem bírván viselni, megbukunk mint a tékozló gazda. S állami önállásunkat a fizetési képtelenség miatt elvesztjük.

Ez országos veszedelmet az utóbbi időben sokan belátták, s belátta maga a volt pénzügyminiszter Ghiczey Kálmán is.

Most már az volt a tanácskozmány fő tárgya, hogy mit kellene tenni, hogy kölcsön nélkül fedezhessük az államkiadásokat?

A pénzügyminiszter egy javaslatot terjesztett elő a költségvetéssel, mely szerint az adó szaporodását kívánta az országgyűlés által megszavaztatni. De sok jobboldali képviselő, a baloldali pedig mind ellenezte az adó szaporítást. Állíták, hogy az adó különben is már nagyon terhes, az elviselhetetlenségig pedig nem lehet emelni azt, hanem indítványozák, hogy oly kormányintézményeket kell a mostani nagyon költséges helyett behozni, melyek kevesebb költséggel járnak, hogy a kiadást lehessen kevesebbre apasztani az adószaporítás helyett.

Most minden gondolkodó honpolgár azon töri a fejét, hogy mikép

lehetne az országnak alkotmánya fenntartása mellett az államkiadásokat kevesbiteni; mily intézményeket kell teremteni, hogy a haza szabadsága fenntartása mellett, anyagilag és szellemileg gazdaggá, — szóval boldoggá váljék a nemzet?

E tárgyban a hány gondolkozó fej van, annyi féle terv létezik ez ideig.

A balközép kijelenté, hogy kész a közügy elleni harcztól elállani, s így a jobboldali alapot elfogadni, csak hogy egy új többség alakuljon, mely a kiadásokat új intézmények behozatalával kevesbitse. Meg is alakult a jobb- és baloldal összeolvadásával a nagy kormánypárt, és az új kormány.

A szélső baloldal pedig kijelenté, hogy az ország baján nem lehet addig segíteni s nagyobb költségapasztást behozni, míg a közösügyi törvény újra át nem vizsgáltatik; s uíig azon gyökeres módosítás nem eszközöltetik; mert a közös hadsereg nagy költsége felémészti az ország minden jövedelmét.

A sok terv közül a legjobbbat megállapítani a jövő országgyűlés feladata leend. Azért szükséges az ország helyzetét minden választónak tudni, hogy képes legyen oly képviselői testületet választani, mely e nagy hivatásnak megfelelhessen.

E s z m é i m.

Minthogy a honboldogító eszmék nyilvánítására most van a legnagyobb szükség, hogy azok közül az életrevalókat a bölcsek összeszedvén, az országgyűlés elé terjesztve, törvénybe igtathassák: a magam eszméit is közlöm, nem azon hitben, hogy azok a törvényhozók által feltétlenül helyeseltetni fogának, hanem csak mint a melyek szerint a haza kormányzását kevesébb költséggel s jobban hiszem eszközölhetni.

Közlöm pedig különösen azért, hogy ez eszmékkal választó polgártársaim is megbarátkozhassanak és ez esetben ezeket a képviselőjelölteknek követendő programként előterjeszthessék.

Hogy nagyszerű — 100 milliónyi — megtakarításokat lehessen az ország kiadásaiban kivinni: arra nézetem szerint szükséges volna a következő változásokra, u. m.

I. A közjog tekintetében.

A katonai közügyön egy kis lényegtelen változást kellene keresztül vinni. A mi abból állana, hogy 1-ór a magyar birodalmi területből kikerülő hadsereg magyar nyelven vezényeltessék. Ennek ellenkezőjét, hogy t. i. németül vezényeltessék, az 1867. XII. t. cz. nem is rendeli;

sőt meg sem engedi. Tehát a magyar hadseregnek német vezénylete nem alapszik törvényen, hanem csak az 1867. XII. t. cz. 11. §-ában a király ő felségének engedett személyes akaratán. Ösmerve pedig ő felségének a magyar nemzet iránti jó indulatát s hajlamát, ha az országgyűlés egyhangulag kívánná az öszbirodalom jól felfogott érdekében a magyar hadseregnek magyar nyelven vezényletét; fel sem lehet tételni, hogy e tekintetben ne lenne engedékeny. — 2-or, hogy az 1867. XII. t. cz. 15. §-a oda módosíthatnék, hogy a Lajthán túli osztrák birodalmi hadsereg felszereléséről, élelmezéséről és elhelyezéséről, úgy létszámának megállapításáról az osztrák birodalmi gyűlés az ottani hadügyminiszter által maga gondoskodjék, a magyar hadseregről pedig hasonló mérvben a magyar országgyűlés a magyar hadügyminiszter által. Vagy is, hogy a hadsereg tartása ne legyen közös, hanem csak a czél. Tartsa mindenik a magáét.

E kis változással a közösügyi 1867. XII. t. cz. lényege mit sem változnék, mert a közösügy fennállását a magyar nyelven vezényelt magyar hadsereg is ép azon fő vezénylet alatt éppen úgy védené, mint a hogy most védi, sőt még jobban.

Ha e csekélységen a két birodalom törvényhozó testülete meg tudna alkudni, a mi a jövő országgyűlés által meg volna kísérelendő: akkor a következő költségapasztó változásokat lehetne keresztül vinni:

1. A közös hadügyminiszterium eltörlését; mert ha mindenik kormány maga látná el a maga területén levő katonaságot, felesleges lenne a közös hadügyminiszterium.

2. Meg lehetne szüntetni a közös pénzügyminiszteriumot is; mert a közös katonai költséget mindenik kormány maga kezelné. A *külügy* költségének reánk eső hányadát és az államadóságból általunk elvállalandó mennyiséget a magyar országgyűlés és az osztrák birodalmi gyűlés egyetértve hosszabb időre megállapíthatnák; s azt minden állam közvetlenül az illető helyre eljuttathatná, anélkül, hogy a delegatio-féle tanácskozmányra szükség lenne. A külügyi költségek utánvizsgálatát pedig eszközölhetné szinte a két országgyűlés.

Ez intézkedéssel mindkét kormány költsége igen tetemesen apadna, a nélkül hogy a lényeg — a közös védelem eszméje csorbát szenvedne.

A hadügynök ily elkülönözt kezelésé lehetéssé tenné, hogy a magyar törvényhozó testület a következő változásokat léptethetné életbe:

Kimondaná, hogy minden 20 éves férfi e kora elérésétől kezdve 35 éves koráig hadköteles, vagy is a már meghozott ily általános

védkötelezettségi törvényt kellene csak teljesen fogamatba venni, egy kis változással, úgy hogy minden költséges sorozás nélkül katona lenne minden épkézilábu 20 éves fiatal honpolgár, ha csak szülei nem teljes munkaképtelenek s e miatt a gazdálkodás vitelére nem mellőzhetlen. E körülmények helyhatósági igazolása nélkül minden 20 éves embernek be kellene lépnie a tényleges szolgálatba, mely 1 évig tartana. Be kellene hozni az oskolákba a katonai tudomány és gyakorlat tanítását, mely szeriut falusi és elemi oskolában a közkatonai képességek, a magasabb oskolákban pedig a tisztii képességek taníttatnának. A tanításokat, a falusi és elemi oskolákban teljesíthetnék a nyugdíjas tisztek, a felsőbb tanodákban pedig az erre kinevezendő katonai tehetségek. A katonai tudomány elméleti s gyakorlati tanítására elég volna hetenként két délutáni időt igénybe venni. Az elemi és falusi oskolai katonai tanítók vasárnapokon délután, kivéve az aratási időt, gyakorolhatnák a már oskolába nem járó fiatal embereket 35 éves korukig, s így az egész hadköteles ifjuság folytonos gyakorlatban részesülne.

Tényleges szolgálatra békeidőben elég volna hazánkban 30—40 ezer ember, a kik a legelső korosztályból is kikerülnének s így csak egy évi szolgálatot töltene mindenki.

Évenként az összes katonakötelezettekkel nagyobb szerű hadgyakorlatok volnának tartandók.

A jobb módu polgárok s nagy birtokosok kötelezhetők volnának, hogy katonaköteles tagjaikat lovakkal lássák el, és lovasoknak gyakoroltassák. A lovasok heti gyakorlata több közellevő községekkel közösen a központon volna teljesíthető.

A műegyetemi és mérnökséget tanuló ifjak városokban, a tüzérségre is tanítandók és gyakorlandók volnának.

Ez intézkedéssel több kész katona volna minden eshetőségre mint most van; azután az összes magyar sereg a honvédelmi köteleiséget is betölthetné, és így nem kellene kétféle katonát — kétféle felszerelt hadsereget tartani, mint most, t. i. a közös hadsereget, és a honvédelmi hadsereget; mert minden katona honvéd lenne.

Ez intézkedésnek, különösen annak, hogy a hadseregnek vezénylő nyelve a magyar lenne, s a tényleges szolgálaton kívül is a gyermekek és felnőttek magyar nyelven taníttatnának és gyakoroltatnának, — azon nagy fontossága is lenne, hogy a magyar nyelveni tanítás és gyakorlás a magyar nyelvnek és szellemnek a nem magyar községekbeni terjesztésére üdvösen hatna.

A rend és fegyelem fenntartására kellő szigorú törvény lenne szükséges; mert rend és fegyelem nélkül a katonai rendszer fenn nem állhatna.

II. A kormány-személyzet apasztása tekintetéből.

Szükséges volna a jelenlegi miniszterek számát kevesbíteni. Ugyanis felesleges a király személye körüli miniszter, mert az általa teljesíteni kellő hivatást, a miniszterelnök is teljesíthetné. Az igazság- és belügyi tárczákat is lehetne egy kézbe helyezni, mert az igazságügygyel, ha egyszer a bíróságok rendeztetnek és határozott kézi törvénykönyveink lesznek, majd semmi dolga sem lesz. A közlekedés, földművelés, ipar és kereskedelem is egyesíthető volna, a mennyiben úgy is egy alaptermészetű ügyeket képeznek.

E szerint három miniszterrel kevesebbre lehetne leszállítani a kormány személyzete számát, a mi szinte szép összeg megtakarítást szülne.

III. A köznevelés- és vallásügyben.

Midőn a katolikus főpapság kezére, az államjavak egy jelentékeny része átbocsáttatott a célra, hogy annak jövedelmeiből béke időben az ifju nemzedék oktattassék, háburu időben pedig a főpapok sereget gyűjtve és tartva, a hazát védelmezzék: még akkor a nevelést kizárólag a rom. kath. papok kezelték; mert még akkor protestáns vallásfelekezeti nem volt; a katolikus polgár ember pedig azt hitte, hogy másra nem is lett volna jó bízni a gyermeknevelést, mint papra; azután még akkor midőn az államjavak használata a kath. főpapoknak adadott, rendes hadsereg nem lévén, azok kötelessége volt a hazát védelmezni, s a védelmi eszközökről gondoskodni, kik a haza földterületeit birták. Adó sem volt általánosan kivetve, mert a közhivatalokat tiszteletből viselték a birtokos urak, a hazát pedig honfui kötelességből védték.

Azóta megváltoztak a viszonyok. Az egységes rom. kath. vallás szétszakadozott, a volt kath. magyar nép nagyrésze elhagyta a rom. kath. vallást. A nép nevelése is nem bizonyult czélszerűnek a kath. papság kezén; mert a hazának nem kizárólag jó magyar polgárt nevelt, hanem egyuttal s legfőképp jó pápistát. Ugyanis mióta a pápa világi uralma fenyegetve volt, azóta a legfőbb törekvés volt hű pápabajnokokat nevelni, kik a pápa világi hatalmát megvédelmezzék.

E törekvést több európai állam törvényhozó hatósága észre vévén, noha a kath. papság bűbájjal szentelt víz- és tömjénnel védte magát, a nevelésügyet kivette a papok kezéből. Hazánkban is tétettek már ez irányban lépések, de még teljesen nem merte az országgyűlés

a nevelést a papok kezéből kivenni, mert a magyar kath. főurra még mindig kábító erőt gyakorol a tömjén füst.

Jó honfit, értelmes családapát és eszélyes politikai polgárt csak a világi tanító nevelhet, nem pedig a pap, ki a családi életnek nem alkotó tagja, hanem inkább gyakorlatilag szétbontója. Jó honfit, szabadeszmejjü magyar polgárt az nem nevelhet, kinek hitágazata: a pápa csalhatatlansága, és törekvése: a pápa világi uralmának visszaállítása. (Az egyes jóézésü papnak becsületes honfui törekvése, ámbár kivélt képez is, az általános elv érdekében figyelembe nem vehető.)

De tekintetbe véve, hogy az ifjuságnak neveléséről, az államnak áll érdekében gondoskodni, tekintetbe véve, hogy az állam ifjusága nem mind rom. katolikus, hanem vegyes vallásu — tehát állami tanintézeteinkben nem csak papok nem taníthatnak, de még rom. kath. vallás sem tanítható; mert a rom. kath. szellemü iskolában, a más vallásnak érzelme háborítatik meg még akkor is, ha a vallás tanítás óráján nem vesznek is részt; mivel a vallási szellem áthat más tantárgyakba is; és azért nem helyes az állami tanodákban vallást tanítani, és papok által taníttatni, mert az állam egyik valláson sincs, az előtt minden vallásnak egyenlőnek kell lenni, és mert az államnak nem is az a célja, hogy a vallások őre és ápolója legyen, hanem hogy eszes és jó honpolgárokat neveljen. A vallásról ugy is gondoskodnak maguk a hitfelekezetek.

Ennélfogva minden állami költségen létező és felállítandó iskolának polgári tanárokkal ellátott felekezet nélküli iskolának kell lenni. Ez igazságos eszménél fogva nem helyeslem, hogy a felekezeti iskolák államsegélyt nyerjenek, sőt minden oly községben, a hol több féle vallásu nép lakik: a felekezetü iskolát eltörölni, és helyébe polgári iskolát felállítani javasolnám; melyben közös nevelést s egyenlő polgári szellemet és egységes erkölcsi oktatást nyerne a rom. katolikus, a protestans, a zsidó, a görög s egyéb vallásu.

Most a protestansá vált magyarok a nevelési alapúl rendelt államvagyonok jövedelmeiből a katolikus papságtól mi segélyt sem nyervén, saját magánadakozásból fedezik szüken nevelési ügyük költségét; pedig az igazság azt hozná magával, hogy miután a romai katolikus papság kezén levő nevelési alapra rendelt uradalmak, az ország tulajdonát képezik, s miután a gyermekek és ifjak is az ország gyermekei és ifjai, bármily vallást kövessenek is: tehát az ország tulajdonát képező nevelési alapból nyerjenek közös oktatást. Most pedig még a rom. katolikusok iskoláira sem jut abból, nem hogy más vallásu iskolákra; mert a főpapok elköltik saját céljaikra is a ne-

velési alpra rendelt államvagyon jövedelmeit, a miért a tulajdonképeni célra nem juthat abból.

Ezért kellene tehát a papi kézen levő, s más célokra használt állambirtokokat a közoktatásügyi miniszterium kezére adatni, hogy annak jövedelméből a felekezet nélküli állampolgári iskolákat szaporíthatná.

Hogy ezen igazságos követelménynek eddig még az országgyűlés eleget nem tett: az onnan van, hogy a választók ezt még kellőképen fel nem fogták, és a választáskor feltételül ki nem kötötték, ennek keresztül vitelét a megválasztottnak erkölcsi kötelességévé nem tették; szóval nem iparkodtak oly képviselői többséget választani, kik ez igazságnak az országházban utat csináltak volna.

Azon körülmény, hogy az ország vagyonában a kathol. főpapok dőzsölhetnek, idegen célokra annak jövedelmét *számadás nélkül* felhasználhatják, péterfilléreket ajándékozhatnak abból milliókban a pápának, ki ismét a péterfillerekkel karlistákat, s minden papihatalom mellett tüntető kalandorokat bűnös tetteikben gyámolíthat: a jó érzésű katolikus magyar embernek sem tetszhetik, mert ezekből semmi haszna sincs. Míg ellenben ha azon országvagyon jövedelméből közös polgári iskolák állíttatnának s azokban a tanítókat is e vagyon jövedelméből fizetné az ország kormánya: akkor gyermekei helyes ingyenoktatásban részesülnének; a mostani közös költség nem terhelné őt is; és sok gyermeknek alkalma volna szülei és a közönség örömeire a benne rejlő szellemi kincset kifejleszteni. Hány nagy tehetség vesz el az egyes szegény polgár és talusi földműves gyermekében csak azért, mert nem volt alkalma a benne rejlő nagy szellem csiráját jó iskolában kikeleszteni s ápolni?!

Aztan, áttolja már minden ember, hogy a megélhetéshez *több* *csz kell, mint erő*; tehát minden ember iparkodik már a mai időben arra, hogy gyermeke okosabb legyen, mint az apja.

Tehát, hogy ne óhajtaná azt a rom. kath. ember is, hogy inkább gyermeke tanuljon azon a pénzen, a mit az országnak e célra ösapám által kijelölt uradalmak jövedelmeznek, mint hogy azt a főpapok és gazdaasszonyaik urizálják el, és péterfillérekre ajándékozzák, a mikből tartattak a pápai vérengző, s gyilkos hadjáratok a szabadságra törekvő olaszok ellen, s a mikből tán a „Magyar Állam“ című lapnak pártfogásos cikkeiből következőt, Don Carlosnak is jutott, hogy legyen része a magyarnak is, legalább közvetve, a nagy spanyol kegyetleuségekben.

De harácsolják a magyar kath. főpapok kezén levő országos vagyon jövedelmét, nem csak a magyar főpapok, de még idegenek is.

Nem rég is a nagyváradai kath. papság kezén levő vagyon jövedelméből egy bécsi here kapott sok ezer forintot.

De nem tűrhető igazságtalanság az is, hogy ámbár mindnyájan az állam polgárai vagyunk, még is a kath. vallás főpapjai az állam vagyonából pompázhatnak, s annak jövedelmét országunk érdeke elleni ügyre is felhasználhatják, míg a többi vallásfelekezet főpapjai csak a felekezetek magán üres pénztárából tengnek.

Ki van már régeen mondva, hogy Magyarorszáiban vallásegynélőség van. De hogy van! Majd akkor lesz, ha a választók felvilágosodva; oly képviselőket küldenek az országgyűlésre, kik kimondják törvényileg, és végre is hajtják, hogy a papi kezekben levő államjavak a nép általános nevelése *örökös alapjául* a kormány kezelése alá vétessenek, papjaikat pedig apraját nagyját tartásuk a felekezetek egyformán.

Ez az igazság! mert a vegyes vallású ország vagyonából, hogy egy felekezet főpapjai urizáljanak, míg a másik felekezetéi a felekezet pénztárából tengődjenek, az nem lehet igazság!

Az államjavaknak a papi kézből kivétele az igazság diadalán kívül még az egész országra nagy hasznót is hozna; mert azt a 4 millió forintot, a mit a köznevelési ügyre kell fordítanunk, s a mit most az adóból kell fedeznünk; megtakaríthatnók, tehát annyival az adónk kevesebb lenne. Azután meg, háromszor annyi is jutna a köznevelésre, mint most, s a műveltség hazánkban annyiszor jobban terjedhetne, mint most.

Háboru esetén sem gyűjtenek már a főpapok hadsereget, legfeljebb egyet imádkoznak az ügyért, ezt pedig a felekezet költségén is megtehetik.

Tehát *megszűnt a jogczim és czél*, a melyen a papok országunk közvagyonát eddig használták; miért azt továbbra is a papok kezén hagyni, vétek volna!

Az oskolai rendszerről.

Hazánkban a nép nyomorát és a közerkölcstelenséget nagy mérvben előidézi a mi iskolai rendszerünk?

Hogyan?! a mi oskoláink nyomort és erkölcstelenséget idéznek elő? Ez borzasztó rögeszme! fogják sokan e sorok elején mondani.

Pedig ugy van. Kérem, tessék csak számba venni, hogy ha a felesleges tisztviselők elbocsátatnának, mennyire menne azok száma azokkal együtt, a kik hivatalt nem nyervén, szédelgésből élnek, s a kik így nem élnek, nyomorban szenvednek? Ezek száma sokkal több, mint a mennyien hivatalban vannak. Képzeljék a tisztelt választók

csak, hogy azok, a kiknek sem földbirtokuk, sem mesterségük, sem hivataluk nincs, sem napszámba nem járhatnak, mert ifju korukat az oskolába töltvén, dolgozni nem tanulhattak meg, miből és hogyan élnek azok? Szédelgésből! Ez az emberiségnek és az államnak legveszedelmesebb osztálya. Ezen osztály pedig minden évben szaporodik, mert annyira szokásba jött, a jobb módu földműves és iparos osztálynál, fiú-gyermeküket urnak nevelni, hogy ritka eset, hogy valamely tehetősb család fi-sarja ne urnak lenne szánva. A tisztviselők, tanítók, orvosok, ügyvédek s egyéb ily urak pedig véteknek tartanak fiu-gyermekeiket iparos- vagy földművelőnek nevelni.

Hogy ezen veszedelmes osztály ne szaporodjék, az államnak kellene róla gondoskodni; de hogyan?

E tekintetben is van eszmém, és pedig nem kényuralmi, hanem szabadelvű.

Tudván azt, hogy az észnek csak úgy van haszna, és értéke, ha az észnek van vezérszerepe bizonyos hasznos munka felett, de munkássági tér és anyag nélkül, az ész jó helyett rosszszat csinál. Például ha a földbirtokos a gazdálkodási munkásság helyes vezényletét használja a szerzett észtehetséget, akkor az észnek haszna van; vagy ha valamely mesterség gyakorlásának tökéletesebbitésére és hasznosabbitására fordittatik az ész, e tehetségnek akkor is haszna van; vagy ha hivatalos állás helyes betöltésére fordittatik, akkor is; csak hogy ez állásra sokkal többen készülnek, mint a mennyi az állás; s ha a hivatalos állásból az arra készült egyén kiesik, mint a mi alkotmányos pártoskodó országban gyakran előfordul, akkor nem marad más megélhetési tere, mint vagy a koldulás, vagy a szédelgés.

Hogy se a tudományos pályától senki elne zárassék, de a tudományos ember se legyen kitéve a nyomor vagy szédelgésnek: nézetem szerint, minden oly ifjut, kinek 1000 hold földbirtoka nincs, vagy szülői ennyire nem biztosítják; arra kellene kötelezni, hogy a tudomány mellett kézimunkát is tanuljon.

E célból a tanításokat a gymnasiumokban és egyetemeken ugy kellene berendezni, hogy elméleti tanítás csak minden héten 3 napon legyen, és pedig nem egymásutáni napokon, hanem egy egy napot át-ugorva; egyuttal minden héten három napot kellene az ifjunak a kézműtanulás és gyakorlattal tölteni, azon közbeeső napokon t. i. a melyekben elméleti tudományos előadás nincs.

Ezen tanrendszer mellett azt is gyakorlatba lehetne hozni, hogy kisbirtokosok fiai tanulhatnák a tudomány mellett a kertészetet és szőlőszetet, a birtoktalanok pedig valamely hasznos kézműipart, mint asztalos, lakatos, szabó, esztergályos, s egyéb iparágat, vagy a kinek a

festészet, köfaragás és egyéb művészetre hajlama van, ezt; a nagybirtokosok fiai azonban egyetemi tudományok előadása közbeeső napokon a földművelést tanulják.

Ezen tanítási elv szerint a gazdászattant bekellene hozni minden városba, a hol egyetem van; a gymnasiumokba pedig egy két tanárt kellene rendszeresíteni, a gazdászattan tanítására.

A kézműipart tanulhatnák az ifjak az iparosoknál.

E tanrendszer szerint egyrészt a komoly tanulmány nem fárasztaná el az ifjak felfogási képességét, tehát élesebb elmetehetség volna kifejleszthető; mert senki se hidje, hogy az ifjaknak elméleti tanulmányokkal a túlhalmozása által felfogási képességük fokozódnék! másrészt pedig a folytonos kézimunka által edzett testet nyernének, mi a szellemi képességet is fokozná, miután az edzettebb testben élesebb az észtehetség is; e mellett minden tanult ember egyszersmind gyakorlott munkás lévén, a meddig a tudomány anyagi hasznot nem hozna neki, addig biztos életmódot nyújtana a becsületes munka. S így meg volna mentve mindenki a szédelgéstől.

E rendszernek még nagyobb haszna volna az államra nézve az, hogy a proletar osztálytól megmenekednék, ezek helyett az ipar és tudomány egyszemélybe volna egyesítve, a kitűnő tehetségűek nagyszerű iparkifejlődéssel sőt találmányokkal gazdagítják az államot; az elméleti tudományoknak is sokkal több jelesei akadnának, mint most. Azután a munka a tudományos és tisztos osztályba is bejutván, nem lenne szégyen, mint most.

Először ez elv visszatetszik, tudom; de tekintve a biztos jó eredményt, ezt könnyelműen kinevetni kár lenne.

A vallásról.

A mi a vallást illeti, nézetem szerint nem törődném vele, ha bárki akarmit imádna is; mert mindenkit a maga hite teszi boldog önhitté; de oly vallást meg nem tűrnék, mely az állam alapintézményét megsérti, mely a honpolgári kötelesség megszegését hitágazatnak tartja; mert mindenekfellet kell állni a haza polgári ügyeinek, a közművelődésnek és politikai egységes hatalmának. A vallásos eszmék tisztázására eleget tesz ugyana a kormány és törvényhozás, ha a bölcsészetet és tudományt istápolja, mely csak egyedül képes a vallásos eszméket tisztázni; de a bölcsesség e hatását nem lehet elegendő orvoslási módnak elfogadni a vallási formák káros kihívései ellen, mert nem lehet a kár és közhátrány nagysága miatt addig várni, míg a lassan terjedő bölcsesség a bajt orvosolná; hanem a törvényhozás kö-

telessége szigorú törvénnyel a meglevő káros vallásos szertartást és hitágazatot eltörölni, a keletkezendőket pedig megakadályozni; mint a minők a már lévők közt a Nazarénusok fegyvernemviselése, a papi rendek léte, a papi nőtlenség és a bucsujárás.

A barátok és apácák elvonják magukat a polgári élet kötelességeitől — családi élettől és az ennek létalapjául szolgáló munkásságtól, hogy henyélve élhessenek, a nép vakbuzgóságát és ettől származott együgyűségét felhasználva, élnek annak fáradtságos keresményéből, mit a nép elvakítva, lelkiüdvössége reményében lábaikhoz rak, mint hajdan a pogányisteneknek.

Nem bűn e azt elnézni is, hogy például holmi Szüz-Mária képe megjelenés féle koholmány alapján, a felbuzdított nép nyáron a munkaidőben Radnára és Kis-Czellre 20—30 mértföldről vándorol, hogy éhes gyermekeitől elvont filléreit a heréknek lábaihoz rakhassa, misepénz és viaszgyertya által közvetítve?

Nem illik már össze a mai műveltséggel, hogy az állam a hiszékeny népet vakságban hagyja mesterségesen neveltetni, és a herék céljainak felhasználni engedje.

Aztán mi joga gyakorolják a katolikus papok Urnapján a másvallásuak megátkozását? Ez nem fér össze a vallásbeli egyenjogúsággal, s nem az ország tekintélyével.

Ez állapotot eddig még is tűrte az országgyűlés!

És miért tűrte? Azért mert a képviselői választás alkalmával nem jutott eszébe a választó közönségnek a képviselőtől követelni, hogy a vallás e kinövései megszüntetése iránt is működjen a törvényhozó házban.

Ideje volna már oly képviselői többséget alkotni, mely eltörölné a papi rendet, megtiltaná a bucsujárást, behoznák a kötelező polgári házasságot *még a kath. papokra nézve is*.

Hogy a mostani papos házasság és papi nőtlenség mennyire előmozdítja a családi boldogtalanságnak, mutatja a sok külön lakó, de el nem választott házaspáraknak a canon jog által kényszerített állapota; és a papgazdaasszonyoknak sokasága.

IV. Közigazgatás tekintetében

Én a képviseleti országos kormányrendszer mellett csak egy — az egész ország képviseletéből alakított országos erős alkotmányos kormányt tartok helyesnek; nem pedig az ország képviseletén alapuló kormány mellett még több az országot mintegy eldaraboló alkormányokat is, melyek útjába állnak az ország kormányának s akadályoz-

zák az egyöntetűségét és a gyorsaságot a kormányzatban, és még ezen felül terhére is vannak az országnak, a nélkül, hogy most a képviseleti kormánynyal szemben az ország javára valamit kivihetnének, vagy csak ki vinni valójuk is volna.

Midőn hazánkat a királyok önkényüleg kormányozták, s a népképviseleten alapuló alkotmányos kormány helyett egy helytartótanács, melyet nem kényszeríthetett a népképviseleti országgyűlés az alkotmány sorompói közé, fogta az ország politikai gyepőlőszárait, akkor azon önkényü hatalom túlkapásai ellen a nemzet jogai megóvására szükségesek voltak a vármegyék, mint megannyi védvárai az alkotmányos nemzeti jogoknak; de most, midőn a felelős kormányt minden választó kerület képviselője feleletre vonhatja, s midőn a kormány az országgyűlés bizalmától függ: a nemzetkormánya ellen nincs már szükség a védbástyákra — a megyékre; nincs szükség az országnak megyék szerinti eldarabolásra s annyi alkormányra, megannyi alparlamentre.

Annálfogva ha az általam javasolt katonai átalakítás — reform — elfogadtatnék, a közigazgatást is egészen újra kellene rendezni; és pedig nézetem szerint, elég volna a községi és városi képviselet helyesebb rendezése mellett a helyhatóság és országos hatóság; vagy is a választott községi és választott városi hatóságot egyenesen a kormány alá helyezni, akkép, hogy a tisztviselő köteles a kormány rendeleteit végrehajtani; de a községi képviselőtestületnek mindenről jelentést tenni. A képviselőtestület pedig minden törvénytelennek vélt kormányintézkedés ellen a választókerületbeli országos képviselő útján az országgyűléshez kérvényezhetne.

A községek magánügyeiket a községi képviseleti gyűlés által szabadon kezelhetnék, számadásaikat a belügyminiszterium vizsgálná felül.

Az 1871. XVIII. t. czikket oda kellene módosítani, hogy községi előljáró csak az lehetne, ki írni s olvasni tud, és legalább egy hetilapot járat, s azt olvassa.

Azután, hogy a községi birói tisztséget pénzfizetéssel senkise rázhassa le a nyakáról, hogy az értelmes s nagybirtoku lakos e kötelesség alól magát legalább egy évig ki ne huzhassa.

A hol ily képes egyén nincs, ott ideiglenesen a birói hatalmat a jegyző gyakorolná, az előljárók ellenőrzése mellett.

Ez intézkedés előmozditaná a művelődést.

Annak ellenőrzésére, hogy a községek a reájuk bizott ügyeket pontosan kezelik-e? a kormány a szükséghez képest biztosokat küldhetne ki, ha t. i. a beérkezett jelentések hiányossága — vagy a kívánt

eredmény a kívánalomnak meg nem felelne. Ily esetekben a biztos a község költségére a hiányokat pótolhatuá, és pótolthatná.

Ezen korszerű intézkedéssel feleslegessé válnának a főispánok, alispánok és szolgabírák.

Az árvaügyeket kezelhetné minden községben a közgyám, ki minden félévben köteles volna a községi közgyűlés előtt arról számolni; az árva s gondokság alá helyezettek fekvő vagyona — ha természetes és törvényes gyám nem volna — tartozna gondozni, szükség esetén bérbeadni s minden bevett pénzt a legközelebbi közhitelű takarékpénztárba betenni. Ha az árva a kezelés hibája miatt kárt szenvedne, a kárért a közgyám és a község egyetemlegesen lenne felelős.

A mostani árvaszékek sem felelnek meg jobban hivatásuknak, mint a hogy a községi közgyám a közgyűléssel egyetemleges felelősség alatt megfelelne. Természetes, hogy közgyámnak is csak oly egyén volna alkalmazandó, ki írni, olvasni, fogalmazni és számolni tud, s ebből vizsgálatot állna ki a községi jegyző, bíró és a közgyűlés által kiküldött 3 kiváló tagból álló küldöttség előtt.

E szerint a jelenlegi megyei árvaszék is megszűnnék.

E közigazgatási rendszer, miután az illető miniszterium a községi hatósággal közvetlen érintkezésbe jönne, a kormánynál valamivel több dolgot okozna; de tekintetbe véve azt, hogy a mig most a kormányrendelet a főispánoknak kiküldetik, mig azok azt tovább az alispánok útján a szolgabíráknak kijuttatják, s mig innen ismét a községi jegyzőknek vagy bírának kiadatik, addig sokszor megszűnt a rendelet célja is, mig a közvetlen érintkezés által, a községek azonnal megkapnák a rendeletet; s a kormányintézkedés a mostani késedelemnek soha sem lenne kitéve. A mi a rendeletek több példánybani lenyomatását illeti, a mostani gyorsajtó ezen hamar segít, csupán ügyes expeditorokra az az kiadókra, és ügyes nyilvántartókra volna szükség. Egyébiránt a hivatalos lapban is lehetne a községeknek akár minden nap rendeletet küldeni.

Ezek szerint több alattas kisfizetésű tisztviselőre lenne szükség; de egy főispán fizetésén is sokat lehetne ám tartani.

A képviselőválasztási jog szabad gyakorlására nézve, mind az 1848. V., mind az 1874. XXXII. t. cz. el volna törlendő, és helyettök csak annyit törvénybe igtatni, hogy minden 2000 frt értékű ingatlan vagyonnal bíró, és minden okleveles szakképzett Magyarországon született, vagy 5 évi állandó itteni lakásával honosságot nyert, teljes koru férfi egyén szavazati joggal bír. A fekvőség becsértékét, az adó alapúl felvett becslőjegyzőkönyv tüntetné ki.

A választókerületet az országgyűlés határozná meg.

Minden választókerület választói, az illető legközelebbi államrendőr tizedes parancsnoknál bejelentés mellett, értekezletre bár mikor összejöhetnek, a választási előmunkálat u. m. szavazók összeírására és a választás vezetésére egy 12 tagu bizottmányt alakítanak, és egy elnököt választanak. Az elnök és bizottmány egyik képviselő választástól a másikig, az az 3 évig tartaná meg állását.

Az összeírási lajstrom egy példánya a belügyminiszteriumnak is meg volna küldendő, mely annak alapossága és törvényességét ellenőrízne. A választások titkos szavazattal történének.

A választás tárgyábani bármely hatóságtól leirat egyenesen a választókerület választási elnökének volna intézendő; ki a választókat bár mikor összehívni jogosított volna. A választókerület az országgyűlés tartama alatt bármely közügyi tárgyban sőt saját képviselője ellen is kérvényezhetne az országgyűléshez.

Ily választási törvény sokkal egyszerűbb s szabadelvűbb volna, mint a mostani; sőt az alkotmányt jobban megvédhetné, mint a hogy most megvédheti a vármegye.

V. Rendőrség.

A személy és vagyon közbiztonsága megőrzésére, rendőrségre van szükség. Jelenleg megyékben megyei csendbiztosok és szolgabírák képezik a rendőrség fejét, s a megyei foglárók a csendőrségi köztagokat. Hogy mikép felel meg ez intézmény hivatásának, azt már tapasztalásból tudjuk. Ugyanis nagyon ritka eset az, hogy valamely bünesetet akadályoztak volna meg a csendbiztosok; hanem olyan formán működnek sokan, mint a következő mese példaképpen tartalmazza:

Jön a káros, bejelenti, hogy szüre elveszett, s Piros Pistára van gyanuja; akkor elmennek Piros Pistához nagy vitézen, a foglárók megkötözik Piros Pistát, habár egész telkes gazda is, elviszik a komiszáros ur lakására, ott aztán két leg markosabb csendlegény bikacsókkal a hátameggé állítatják, s aztán a gyanusítottal szembe áll a vallató, s kezdődik az alkotmányos vallatás; ha Piros Pista tagadja a vádat, a komiszáros ur egyet hunyorit vagy kacsint, a mire a bikacsók úgy csattan Pista hátán, hogy nem csak az inge, de a bőre is kireped tőle. A komiszáros ur megint kérdez, megint kacsint, a bikacsók megint csattan, s így folyik tovább, míg a gyanusított vagy összerogyik a kintől, vagy elvállalja a vádat, akár ő lopta el a szűrt, akár sem, csak ne kinozzák tovább! Aztán Pista a kóterbe helyeztetik, háta hidegvizes ruhával horongattatik, mikor aztán a háta begyógyul, átkísértetik a

járásbirósághoz. Mire a bíróság előtt Piros Pista elmondhatja megkínóztatását, az önvallomást ennek tulajdonítván, a vádat pedig ismét tagadván, akkorra nyoma sincs a kinzatásnak, a csendbiztos és legényei pedig tagadják a kinzatást, más bizonyítéka pedig Pistának nincs, sőt a két legény ellene tanuzik Pistának, hogy bűnét jelenlétükben önként vallotta be. A mire Piros Pista aztán el is ítéltetik.

Nagyon sok rab panaszkodik az ily eljárás miatt, hogy mennyiben igaz, mennyiben nem, azt tudni nem lehet.

Elég az hozzá, hogy börtöneink tele vannak, tehát a biztos urak jól működnek. Ezt a következtetést vonhatják le ebből azok, a kik a rendőrségnek csak oly hivatást tulajdonítanak, hogy a nekik feljelentett büntetéseket és gyanusítottakat elfogják, vallassák, amugy régi mód szerint.

Én többet kívánok a rendőrségtől. Én azt kívánom, hogy azon örködjenek, hogy a rossz emberek rosszát el ne követhessenek, hanem kényszerítették a tolvaj becsületes élet módra.

Ekkor kevesebb lesz a fogoly és rab a tömlőczökben, s még is jobban megfelel hivatásának a csendőr, mint most; de az ily rendőri felügyeletet egy vármegyében egy néhány ember, s a hány vármegye annyi szokás szerint nem képes teljesíteni, például fényes egyenruhában lóháton, máshol meg egylovas kocsin ülve, egyenruhában, lehetlenség megakadályozni a gonosztevőt szándékában; mert messziről látja és hallja közeledni, az éppen véletlenül két hétben egyszer arra lovagló vagy kocsikázó pandurt, s addig félrehuzza, vagy csendesen viseli magát a zshivány, mikor aztán jó messze van a pandur, akkor megint folytatja mesterségét.

Én a rendőrséget egy biztos és általános rendszabály alapján szervezve szeretném, egyenruha nélkül; csupán igazolvánnyal és jól elrejthető biztos fegyverrel ellátva.

Én kétféle rendőrséget, de közös rendszabály szerint szervezetet szeretnék.

Egyik lenne községi és városi. Ezek a helységi ösmérés becsületes emberekből alakíttatnának, kik minden helybeli gyanus életmódu embert ösmerve, éjjel nappal szemmel tarthatnák. E végből nappal egyharmada, éjjel pedig kétharmada volna talpon a községi rendőrségnek, kik különösen az ösmert gyanus emberek mozdulataira vigyáznának.

A másik rendőrség lenne az államrendőrség, melynek hivatása volna, három négy főből álló csoportokban a községeket meglátogatni, s kipuhatolni a közbiztonsági állapotot, a községek közt, tanyák, utak, és országutakoni közbátorságot föntartani, a gonosztevőket figyelem-

mel kíséрни, a tetteseket és a tettezre vonatkozó bizonyítékokat kifürkészni, a csavargókat befogni és az illető bírósághoz 24 óra alatt be-
kiséрни. A vádeseteket pedig a tényálladékkal és a bizonyítékokra
való hivatkozással az illető kir. ügyészségnek feljelenteni.

Politikai bűnről a belügyminisztert is azonnal értesíteni. To-
vábbá kötelességük volna a mértékekre felügyelni, hogy ne kapjon az
ember mindenből $\frac{1}{3}$ -dal kevesebbet, mint most.

Az államrendőrök a községekben előtorduló bűneseteket köz-
vetlen is jegyzékbe vehetnék, és bejelenthetnék, de a községi rendőr-
ség által felfedezett ily esetek is, a községi bírók vagy kapitány által
az államrendőrségnek volna tudomására hozandó.

Az államrendőrség 10 emberenkénti csoportokban egy egy pa-
rancsnok alatt azon községekbe volnának helyezendők, a hol a bíró-
ság és államügyész székel. Az államrendőrséget ellenőrizné minden
kir. törvényszék székhelyére rendelendő rendőrbiztos ki folytonosan
figyelemmel tartoznék tartani gyakori meglátogatással, és a rendőrök
könyveinek megtekintésével, hogy a rendőrség hivatásának megfelel-e?
Minden rendőrségi parancsnoknál volna három könyv, melyek akép
osztatnának ki, hogy minden három embernek jutna egy, a kinek a
könyv kiadatik, az egyuttal alparancsnoka és vezetője volna a mellé
adott másik kettőnek. Ezen könyvbe minden tanyai, pusztai birtokos,
lakos, csárdás, és a községekben minden bíró vagy kapitány köteles
volna beírni a rendőrök ottani megjelenésük idejét, — óra s
percz pontos meghatározással, — a vezetőnél levő óra szerint.
Egyik hármás csoport nappal utaznék az egész járásban, illetve a
bíróság területén, s midőn ezt bejárta, a könyvet bemutatja a tizedes
parancsnoknak, ki ezt láttamozza, s ha hanyagságot tapasztal, azt a
biztosnak bejelenti. A másik két hármás csoport pedig különböző
irányban éjjel utazik hasonlóképpen. Kisebb fegyelmet a tizedes
parancsnok, felfüggesztéssel és helyettesítéssel járó nagyobb fegyelmet
pedig a biztos gyakorolna, ki közvetlen a belügyministerium alatt állna.

A rendőrség így szervezve nem kerülne többbe, mint most; a
rabok száma még is kevesebb lenne, s így a rabtartási költségen is
lehetne valamit megtakarítani.

Azon esetekben, midőn valamely vidéket lovasrablók háborgat-
nák, a rendőrbiztos azonnal lovaskatonaságot venne igénybe megfelelő
mennyiségben; mely intézmény által a lovas rendőrségnek költséges
állandó tartása felesleges lenne.

Arra sincs szükség, hogy a rendőrök mind a tizen egy házban
lakjanak, lakhatnak a város küllöntéle részén is, azért a rend és pon-

tosságot megtarthatják, mert a rendőr ritkán lehet otthon, a pontos szolgálatot igazolni kell a könyvvel.

A községi rendőrség helyes szervezése legbiztosabban megőrizné a közbiztonságot, mert az éber figyelme rendőr miatt az ösmert gyanus életmódu ember sehová sem távozhatna. Hogy azonban ily rendőrség a községekben létesíthető lehessen, sajnos de a mostani műveltségi állapotnál fogva nem lehetne máskép, mintka törvényileg kötelezve volna minden község, hogy a községben minden zárt vagy kerített helyről ellopott vagy elrabolt tárgy becsértékét a község tartozik első sorban megtérteni; mert tudok esetet, hogy a szomszéd észrevette a tolvajok működését, még sem akadályozta meg, pedig hatalmában állott. Ha pedig ily kártérítési kötelezettség őt is terhelte volna, bizonyosan megakadályozta volna a tolvajságot; de meg, a községi hatóságnak jobban érdekében állna jó rendőrséget szervezni, s arra felügyelni, ha első sorban a kárért a község volna felelős.

Most a tolvajok s rablók vannak a börtönökben legnagyobb számmal. Ez intézkedés folytán ezek lennének legkevesebben. A nagyszámu verekedésből származó büntetteket pedig a kellő időben rendőri beavatkozáson kívül leginkább a népnevelés apasztaná le, a mit a papoktól elveendő állami vagyon jövedelméből nagy mérvben lehetne fejleszteni.

VI. Az igazságügyben.

Ezen ügy most nincs helyesen berendezve, mert a peres feleknek borzasztó sok költségükbe kerül.

Volt több oly perem magamnak is, melyekben a követelés alig tett 20—25 forintot, a per és végrehajtási költség pedig felül ment 100 frton.

Ennek az az oka, hogy a községi bíróság az 1868. LIV. t. cz. 9-ik fejezete szerint éppen semmi birói hatalommal sem bír. Azután meg, hogy a községi bíróság tagjai semmi képességhez sincsenek kötve. *Lchet az 1871. XVIII. t. cz. szerint még az is bíró, a ki sem írni sem olvasni nem tud!*

Ha legalább a bíró volna a községben bizonyos képességi fokhoz kötve, például ki írni fogalmazni és olvasni jól tud, és ki a rendes e. f. bíróság előtt a legszükségesebb községi birói teendőkből vizsgát áll ki, akkor a világos adóssági ügyekben, melyekben a követelés valósága s az okmány hitelessége nem tagadtatik, vagy melyek kellő törvényes hitelességüknél fogva nem is vonhatnak kétségbe; és

melyek legalább két kifogástalan tanú hitalatti vallomásaival ellen-tanuzás és ellenbizonyíték használata nélkül támogattatik, 50 frt. ere-jéig a bírói hatalmat a jegyzővel együtt gyakorolhatnak, és pedig a nyilvános *közvetlen szóbeli eljárás szerint*, mely akkép lefolyt pert, a vesztes fél az újra három tagu társasbíróssággá alakítandó kir. járás-bírósnál megújíthatná; a hol az ügy három tagu bírósági ülés előtt ismét nyilvános *közvetlen szóbeli uton*, tárgyalatnék; és a honnan felebbezésnek helye nem lenne. Azonkívül a főbb bíróságok ítéleteit és végzéseit a községi jegyző kézbesíthetné és végre hajthatná, t. i. a becslést, leltározást, és árverést teljesíthetné.

Ily berendezéssel a panaszos félnek 50 irtig helyben volna bírása, nem kellene naphosszat utazni a járásbíróshoz vagy szolgabíróhoz. Ha végrehajtás alá esik valaki, nem kellene a távoli végrehajtó fuvar-ját, napdíját stb. fizetnie, mi egy egy alkalommal ha ingatlan foglal-tatik le, az ügyvéd fuvarjával és napdíjjával 20—30 frtba kerül, s mire a becslés, és két árverés végett, háromszor meglátogatják a csak 10 frttal is tartozó alperest, akkorra már csak a végrehajtás 90—100 frtba kerül.

Hát még az ujsági híresztelési- per- és tárgyalási költség, ahol az úti költség ismét szerepel, mennyi!?

A mely községben alkalmas bírónak való ember nem akadna: lehetne a községi bírói hatalomra a jegyzőket és körjegyzőket is fel-hatalmazni, de ettől is vizsgát kellene követelni a legszükségesebb alaki eljárásra és az illetékességéhez tartozó világos ügybeni ítélő tehetségre nézve.

Mind az, a mit egy községi bírói tagnak tudni kell, egy pár nyomott ívre leférne, melyet a népszerűen fogalmazandott kézi könyv-beli törvényt betanulhatná minden arra való ember, s ebből kellene tőlük vizsgát követelni a választás után 30 nap alatt. E vizsgáig az előbbeni bíró bíraskodnék.

Csak hogy, az a mi legnagyobb bajunk az igazság szolgáltatás terén, hogy nincs határozott törvényünk, s e miatt most még a jog-végzett bírák sem képesek helyes és biztos alappal bíró ítéletet hozni; hanem mindenik csak a saját egyéni okoskodására állapíthatja azt.

Mindenekelőtt meg kellene már alkotni a tudvalevő jogesetekre a határozott törvényt. Csak azután lehetne a községi bíróságot helye-sebben rendezni.

Mostani igazságügyünk a mellett, hogy drága, még irtóz-tató lassu is.

Ritka sommás per az, a melyben árverés is tartandó, hogy egy év alatt befejeztessék. A melyben pedig ingatlanok jönnek árverés alá,

mire a felperes pénzéhez jut, beletelik egy néhány év. Sőt vannak bíróságok, a hol csekély ítélőtehetséget igénylő ügyek 8—9 sőt 10 évig is folynak vagyis inkább elhevernek. Tekintsen bárki a felsőbb bírósági határozatokat közlő „Curiai határozatok“ czimű lapba, látni fogja, hogy mire valamely ügy a felsőbb bíróságon megfordul, már akkor rendesen egy néhány éves; hát még a végrehajtás, mily sok idő alatt folyik le! Rendesen, mikor már jogérvényes ítéletet nyert a fél, még míg pénzéhez jut, ismét annyi időig kell várnia pénzére, mint a mennyi idő alatt a per lefolyt, sőt sok esetben, még több ideig is.

Az igazság szolgáltatás lassuságát okozza először az írásbeli eljárási elv.

Az a sok irás, meg az a sok időköz, a mi a per letárgyalása alatt egyik s másik fél által igénybe vétetik, míg a bíró azt a sok írást átolvasta, az ítéletet megfogalmazza, s azt írásosan indokolja, hát még az ügynök hevertetése! míg a sorrend reá következik az előadónál, az igazgatónál a tisztázónál, és a kiadónál, mily iszonyu időt rabol az el a hitelezőtől, a megkárosítotttól, a megrövidített vagy kisémmizett örököstől s egyéb követelőktől!

Ha a közvetlen szóbeliség elve léptetnének életbe, mint, a hogy már a „Törvényszéki csarnokban“ 1864-ben is javasoltam: 8 nap alatt el lehetne intézni minden ügyet.

A közvetlen szóbeli eljárás főbb vonalai a következők volnának.

1-szor: A bíróságoknál volna egy perkönyv és egy betürendes lajstrom. Az elsőben volna öt rovat u. m. a tolyó számnak, a beadási időnek, a pertárgyának, a tárgyalási határidőnek, s az ítélet rövid tartalmának; a másodikban volna két rovat, a peres fél nevének betürendben és az ügy perkönyvi sorszámának.

2-szor: A felperes keresetlevele vagy panasza, melyet ha ügyvéd ad be a tárgyalásra idéző végzéssel is el kellene látni, helyet hagyván a tárgyalási határidőnek, mit csak a bíróság tölthetne be, beigtattatnék a bíróság elnöke által, tárgyalási határidővel azonnal, de mindenesetre még az nap ellátatnék, s e határidő a perkönyvbe is azonnal bejegyeztetnék. A kereseti példányok az idéző végzésekkel 48 óra alatt okvetlen kiküldetnének kézbesítés végett. Ha e határidő elmulasztatnék, a bíróság elnöke minden újabb 48 óra mulasztásért 10-től 100 frtig terjedhető pénzbírságban volna marasztalendő az érdekében megsértett fél kérelmére, a másod foku bíróság által.

3-szor. Ha a megidézett megjelenik a határnapon, az ügyérmére tartozó felelések és pedig felperesnek a kereset, alperesnek erre ellenbeszéde, felperesnek válasza, alperesnek viszonzválasza, ugy a még netán egyik vagy másik fél által a bíróság engedelmével vagy

kérdésére adandó felvilágosítások előszóval volnának előadandók, a nélkül hogy ezekről jegyzőkönyv vétetnék fel, s a nélkül hogy ezek csak kivonatosan is feljegyeztetnének. A bizonyítás, ha okmánynyal történik, az felmutattatnék, ha tanuvalломásokkal, a tanuk nyomban kihallgattatnának, mi végre a tanukat a felek magukkal hozhatnák; ha a fél hívására az első tárgyalásra a tanuk meg nem jelennek, bírólag volnának megidézendők s a megjelenésre kényszerítendők, mely esetben újabb tárgyalási határidő tüzetnék ki, a mire a jelenvoltak idézés nélkül köteleztetnének a megjelenésre, a tanuk pedig a tanu-állító fél által készített, de a bíróság elnöke által aláírt és a határidőre nézve kitöltött idézvényeknek az illető (városokban kézbesítő) községi jegyző általi kézbesítéssel lennének megidézendők. Az új tárgyaláskor, a feleknek még egy egy beszéd engedése után a tanuk kihallgattatnának; esküvelő bizonyítás esetében nyomban meg volnának a felek is esketendők, ha az ügynek fellebbvitele iránt nem nyilatkoznának.

Szakértői birói szemlévelő bizonyítás esetén, ha a szemle tárgya a bíróság helyébe nem volna vitéző, a bíróság a helyszínére menne, a tárgyat megszemlélné s ott nyomban ítélné. A tárgyaláskor nyomban kimondott ítélet a perkönyv ötödik rovatába röviden indokolás nélkül be volna vezetendő az oda ragasztott ítéleti bélyegre. Ez ítéleteket a felek bár mikor hiteles bélyegtelen alakban kivehetnék. Ha valamelyik fél az ítélet kihirdetése után azonnal ki nem jelenti, hogy ez ügyet a felsőbb bíróság előtt is tárgyalatni kívánja, akkor a perkönyv ötödik rovatában megjegyeztetnék, hogy „jogerejű“, s akkor joga támadna a nyertes félnek 10 nap eltelte után a végrehajtást foganatosítani, a mi egyszerűen akkép történnék, hogy a perkönyv kivonatát hiteles alakban ezen megjegyzéssel „jogerejű“ a végrehajtó fél elvinné az illető végrehajtóhoz, községben a községi jegyzőhöz, ki a felmutatott ítélet alapján vidéki fél kívánatára és sürgős esetben azonnal, más esetekben pedig 5 nap alatt, különbeni bírság büntetés és a netán okozandó kár megtérítésének terhe alatt a végrehajtást foganatosítná, és pedig a marasztalt félnek mindenféle vagyonát a végrehajtó fél kívánata szerint megbecsültetné, lezálogoltaknak nyilvánítaná, és 10 napi határidő alatt elárverezné. A végrehajtás alól kivétnének a most is kivételezettek. (prt. 395. §.) Ha pedig ingatlanokat kellene lefoglalni, megbecsülni és elárverezni, akkor a végrehajtó fél tartoznék az illető végrehajtónak vagy jegyzőnek a telekkönyvet is felmutatni. Ha pedig a fekvőség a végrehajtást szenvedő nevében, bár ő a tulajdonos, még nem volna, akkor azon jogügylet létét is tartozik a végrehajtató igazolni, melynek alapján a végrehajtást szenvedő fél a birtokot bírja,

s így a perrendtartás szerű hiesztelés után elárverezi, a vevő pedig minden járásbirósághoz kiosztandó telekkönyvbe, mint új tulajdonos bevezettetnék.

A végrehajtás elleni panaszok, az első bíróság előtt volnának teendők, mely azokat egy közvetlen szóbeli tárgyaláson még az árverés előtt elintézné, a mely tárgyalásra a végrehajtó a végrehajtói eljárásról iratokat is magával vinné, s azzal az eljárás miként történtét igazolhatná. Hasonlóképp lennének az igények is elintézhetőek. Az eladott vagyon árából legelőbb az adótartozás, azután a végrehajtási költségek volnának levonandók, ezután pedig a végrehajtató megítélt követelése fizettetnék ki. Ha oly ingatlan vétetnék végrehajtás alá, melyen másoknak is volna jelzálogos követelésük, akkor a vételár a bírósági telekkönyvvezető előtt a bejegyzett zálogjogok sora szerint volna nyomban kifizetendő. Ha pedig a vételár sorrendi kifizetése ellen valaki tiltakoznék, s abból vita támadna, a vitát a nyomban vagy legfeljebb 10 nap alatt összeülendő bíróság közvetlen szóbeli uton határozatilag eldöntené, s a vita alatti pénz a határozat szerint fizetnék ki.

Ha az első bíróság ítéletébe valamelyik fél bele nem nyugodnék, akkor joga lenne a meg nem nyugvó félnek a másod bíróság előtt perét megújítani, vagy is felsőbb megtárgyalás és elbírálás végett ott megkezdeni, s hogy ezt tette, a felsőbb bírói perkönyv kivonatával 10 nap alatt igazolnia kellene az első bírósági perkönyv vezetője előtt, ki ezt az ítéleti rovatban megjegyzné, hogy „felsőbb elbírálás alá bocsáttatott.“

A másodbíróságnál az eljárás olyan volna mint az elsőnél.

Ha pedig a megidézett fél akár az első, akár a másod foku bíróság előtt meg nem jelennék: a megjelent fél előadása alapján hozatnék meg az ítélet, mely esetben a perkönyv kivonata a meg nem jelentnek 24 óra alatt kézbesítették; és ha 10 nap alatt igazoló új tárgyalást nem kérne: az ítélet végrehajtható lenne.

A bírói eljárási szabályokat nem lévén itt czélom egész kimerítve s minden mozzanatra kiterjesztve előadni, e kis vázlatot csak annak igazolására kérem bizonyítéknak tekinteni, hogy a mostani igen költséges és véghetetlen lassu eljárás helyett lehetne olcsóbb, és gyorsabb eljárás is behozni; sőt hitem szerint a közvetlen szóbeli eljárás jobb is volna, mint az írásbeli; mert míg most a sok periratokat csak egy bíró — az előadó olvassa el, — s így a per érveit csak ezen egy egyén ösmeri: addig a szóbeli tárgyalás alkalmával valamennyi ítélő bíró átösmérheti azokat. Most csak egy ember ítél, a többi csak bizamból adja hozzá szavát, akkor pedig minden bíró saját meggyőződése

alapján ítélne, és pedig nem egy emberi ítélet döntené el a peres kérdést, hanem több összevágó emberi ítélet.

Hasonló közvetlen szóbeli eljárást lehetne gyakorolni a bűnügyekben is. Különösen nem lehet helyeselhetni azon üldöző eljárási elvet, a mit most gyakorol a vizsgáló bíró. A bíróság legyen pártatlan igazságszolgáltató testület, de ne avatkozzék a rendőri nyomozási szerepbe. Legyen szabad a panaszlottnak is bizonyítékait a magamentségére oly szabadon s oly módon előterjesztenie, mint a panaszlónak, s a bíró ne tegyen különbséget panaszló és panaszlott, vagy vádló és vádlott közt. Nyomozása a megtörtént bünténynek a rendőrség- és kir. ügyész, mint közvádló dolga, de nem a bíróé. De meg a közvádló és rendőrségnek is csak a panaszlott s illetve vádlott szabadsága s joga korlátolása nélkül lehetne joga s kötelessége nyomozást teljesíteni. Személyes előleges letartoztatást csak a köz- vagy magán vádlónak azon igazolt kérelmére rendelhetné el a bíróság, hogy a panaszlott oly vagyonnal, mely a vádból eredő büntetéssel arányban állana, 5 frtot számítva egy napi fogságra, nem bírván, alaposan hinni lehetne, hogy ítélet előtt megszöknék. — A rendőröknek pedig senkit sem engednék meg befogathatni, ha csak a vádlott nem rendes lakhely nélküli tettenkapott csavargó.

A tanuknak előleges kihallgatása és a törvényszék előtti újabb kihallgatása is kétszeres költség és kétszeres fáradság. A köz- vagy magán vádló tartoznék panaszát éppen úgy igazolni, mint a polgári perben; a vádlott pedig úgy védelmezhesse magát az ügynek egész folyamán ügyvéd által, mint a polgári perben.

Az ekkép csak nagyon röviden megérintett közvetlen szóbeli eljárással a bíróságok nem csak gyorsabban intézhetnék el az ügyeket, de képesek volnának sokkal több ügyet is elintézni.

Én hiszem, hogy ha a mostani járásbíróságokat úgy rendezné be a kormány, hogy minden járásbíróság egy elnökből, két ülnökből és két írnököl állna, s ez képezné minden ügyben az első bíróságot, jogalaposabban ítelnének társaságban összetett tehetséggel, mint most elkülönítve egyenként, és a közvetlen szóbeli eljárás elve szerint acták nem lévén, mert a keresetlevél is vissza volna adandó a félnek, kevesebb — úgyszólván a bíróknak semmi más munkájuk nem lenne, mint ülésben hallgatni és ítélni; a többi idejüket az önképzésre használhatnák; s lennének helyes ítélőtehetségű bíránk. Most a bíró el van merülve a sok acta közé s minden idejét elrabolja a sok ügy olvasása s tanulmányozása, a mi sokszor igen felületesen is történik, és még sem marad annyi ideje sem, hogy legalább egy hirlapot meg ol-

vashasson, nem hogy szakkönyveket és szaklapokat tanulmányozhasson. Ez az oka, hogy bíránk a jogi szaklapokat kevesen járattják.

Az ily nagyon elfoglalt ember, komor s rosz kedélyü. Az ily ember pedig rosz bíró, különösen bűnügyben tulszigoru.

Tehát elég volna minden járásban két irnok; az egyik vezetné a perkönyvet és kiadást, a másik a telekkönyvet. S így öt egyén mellet a járásban kint volna a telekkönyve is mindenkinek, nem kellene érte naphosszat utazni, mint most sok helyen.

Azután az államnak sem kerülne több költségébe mint most, mert akár a törvényszéknél legyen tiz tizenkét egyén a telekkönyvvel elfoglalva, akár a járásbiróságoknál egy egy, az több költségbe nem kerülne; sőt még kevesebbe, mert a mire most külön ülnökök kellenek, a telekkönyvi ügyekben, azt a járásbirósági három bíró egyszerűbb eljárás mellett elvégezné.

Ha másodbiróságokul berendeztetnének a mostani magy. kir. törvényszékek, például hogy egy egy törvényszéknél egy tanácselnök és négy ülnök lenne egy tanácsban; s itt is a közvetlen szóbeli eljárás szerint hallgatnák a perlekedőket, vádlókat, s védelmezőket, mondanának ítéletet: akkor a másodbirói teendőket könnyen elvégeznék a nélkül, hogy egy irnoknál több kezelő személyre volna szükség.

Harmadbiróságokat lehetne a jelenlegi királyi tábla és curia bíráiból alakítani az országban tizenkettőt, úgy hogy seholsem lenne több egy elnöknél és hat bírónál, s így ismét előállana a hétszemélyes tábla, csak hogy egy helyett most tizenkettő lenne. Ezeknél is a közvetlen szóbeli eljárás szerint történnék az eljárás, a mi miatt szinte elég lenne mindenhová egy irnok.

Hogy a felsőbb bíróságok ok nélkül munkákkal ne terheltessenek. Meg lehetne határozni azon ügyeket, a melyeknek a felsőbb bíróságok elé való hurczolása nem volna megengedhető. Például a végrehajtás elleni panaszok az első bíróságoknál intéztetnének el véglegesen. Az oly ügyek, melyekben kifogástalan okmány, vagy kifogástalan két tanu, beösmérés, eskü, vagy birói szemle a bizonyíték, s e bizonyítékok ellen viszonti bizonyíték fel sem hozatik, szóval a mely ügyekben sem törvényt magyarázáson, sem a felhozott fel- és alperesi bizonyítékok mérlegelésén alapszik az ítélet, hanem félreismerhetlen határozott törvényen, például az adós tartozik fizetni, a kárttevő tartozik kártalanítani stb. és a bizonyítékok is teljesek és kifogástalanok: a fellebbezés nem volna megengedhető.

Sok jogtudó belátta már a közvetlen szóbeliség elvének előnyét, az írásbeli elv felett, de azért az országgyűlésen még kevés szószólója

akadt, pedig hogy gyorsabb, jobb és olcsóbb volna, mint a mostani írásbeli eljárás, azt minden gondolkozni tudó ember beláthatja.

De ily igazságszolgáltatás csak akkor lesz hazánkban, ha ily jogelvű s jogtudó emberek többségéből állandó az országgyűlés.

Másik oka a lassu igazságszolgáltatásnak a végrehajtói intézmény.

A mostani végrehajtói intézmény a vidéken eddig nem hogy gyorsította volna az ügymenetet, hanem inkább akadályozta, és akadályozza, mert a végrehajtók 1-ször kevés számmal vannak alkalmazva akkor különösen, mikor terméketlen év folytán sok a végrehajtás. 2-or mert csak a végrehajtás foganatosságáért jár nekik díj, az irodai munkáért pedig nem. 3-or mert a végrehajtó díjait előre kapja, nem pedig akkor, mikor a végrehajtás befejeztetett. Ha a végrehajtó a végrehajtatótól csak akkor kapná meg díjait, mikor a végrehajtató követelését kézhez veszi, akkor bizonyosan nem hevernének a végrehajtási ügyek a végrehajtónál.

De egyáltalában szükségtelen intézmény a vidéken a végrehajtói, mert azzal a képességgel, a mi egy végrehajtáshoz szükséges, a mai községi jegyzők is bírnak, a kik a helyszinén lakván, az általuk teljesítendő végrehajtással meg lenne kimélve a végrehajtó napdíja és fuvarköltsege.

Egy pár sorból álló törvény minden végrehajtási bajon segítene. Például egy ilyen :

„A községi jegyzők kötelesek a pertáznak a kézbesítésről és végrehajtásról szóló fejezetéből az illetékes bíróság előtt, melyhez tartoznak, vizsgát tenni. Az e kötelezettségnek 3 hó alatt eleget nem tevők, úgy azok is, kik a kézbesítés és végrehajtás körüli teendőket is pontosan és gyorsan nem teljesítik, az illető bíróság által hivatalból 10-től 1000 irtig büntethetők, és a netán okozott kárban is a káros kérelmére elmarasztalandók.

Ha pedig a községi jegyző a bírósági megkereséseket egypár-szori megbüntetés után sem teljesitené pontosan, a bíróság az illető községi képviselő testület elnökét értesitené, hogy más jegyző választása iránt intézkedjék, addig pedig míg ez megtörténnék, a kézbesítéseket, végrehajtásokat, s egyéb bírósági ügyek elintézését azon község terhére, más által eszközeltetné.“

Egy ily törvény nélkül vidéken a végrehajtási ügyek kellőleg soha sem fognak haladni.

Városokban, a hol a bíróság hatásköre csak azon egy város területére terjed, ott a kellő számú végrehajtók a végrehajtás körüli követelményeknek eleget tehetnek; de vidéken nem, s ezért

őket a vidéken állásuktól fel kellene menteni s helyettük a végrehajtást a községi jegyzőkre bízni.

A végrehajtói intézményt különben is oly ember találta fel, ki nek szemei előtt csak a városi élet-, és városi szükség lebegett. A vidéki képviselők többnyire adóssággal terhelt birtokos urakból állván, a végrehajtói intézmény gyorsasága részint eszükbe sem jutott, részint érdekükben sem állt. S így e tárgyban a vidék érdekét a törvényhozáskor nem képviselték helyesen.

Ime ily káros hibák történnek, ha a vidék érdekeit kellőleg nem ösmerő, vagy azt helyesen felfogni nem képes embereket választ a vidéki nép képviselőjének.

A perek mostani lassu menetelének oka még az, hogy sok a per, s kevés a bírói személyzet.

A sok per azt bizonyítja, hogy a nép szegény, nem bírja megfizetni adósságát, s minden követelésből per támad, nem azért, mintha a követelés jogalapja tán vitás volna, hanem csak azért, mert az adós nem bír fizetni, s midőn már perbe vonatik, hogy időt nyerjen, a perrendtartás hiányait felhasználva, keresztül zaklatja az ügyet minden foku birságon.

Ebből az következik, hogy nem a bírákat kell szaporítani, hanem módot kell szerezni a népnek, hogy adósságát megfizethesse.

Egyik mód mindjárt az lenne, ha a nézetem szerinti vagy ezzel hasonló kormányzási intézmények léptettetnének életbe, mely mellett 50 millióval évenként kevesebb adó is elég lenne, mint most van, s így a népnél 50 millió forint több pénz maradna; másik mód lenne a vám rendszer általi gyáripar megteremtése, és a fényüzés helyes kiirtása, s végre a közigazdálkodás emelése. De hagyjuk el most itt ezeket, majd beszélünk ezekről másutt. Itt folytassuk csak az igazság ügyet.

Nézetem szerint az igazságügy helyes berendezéssel nem kerül az államnak semmibe, mert minden peres fél fizet annyit bélyegben, hogy a bélyegjövdelem beadja a bírósági államköltséget. Tehát nincs semmi alapja azon sok képviselő által pengetett neheztelésnek, hogy a jelenlegi bírósági berendezés az államnak sok kiadást okoz; mert a mennyit okoz annyit keres is. Hanem a peres feleknek kerül a perlekedés a mai berendezés szerint sokba, az ügyek még is oly lassan intézettek el, hogy a közhitelnek a mai igazság kiszolgáltatás semmi lendületet, sőt még biztosítékot sem nyújt. S ez az oka, hogy a kamat nagy, és általános a panasz az uzsora ellen, mert a ki pénzét biztosan akarja kezelni, az kölcsön ki nem adhatja.

Az általam javasolt közvetlen szóbeli eljárási rendszer helyett, az országgyűlésen többen a régi szolgabírói rendszert óhajtják vissza,

mely szerint a szolgabíró a hozzá beadott panaszokat zsebre gyűrve, járásában utazzék velük faluról falura, a peresügy színhelyére, hogy míg pazarolja az időt a sárban alig vontatható kocsin, addig a sok panaszos a járás más oldalán a szükséges igazságszolgáltatás után hiába sopánkodjék.

Nem ugy van most mint volt régen!

Hajdan, míg a jobbágyi viszony állt, a parasztnak pere sem volt, s ha még is akadt, elintézték azt az uriszéken, az az hogy a deresen. Természetes, hogy akkor egy szolgabíró elintézhetette járásabeli ügyeit. De most, mióta a volt jobbágy is szabadon rendelkezhetik vagyonával, nem kell erre uraságától engedélyt kérnie; most mióta a vasutak és gőzhajók utat nyitottak az üzletek különféle ágának, mióta majd minden ember geschäftel: majd minden embernek akad pere is.

A gabona termelés az óta hazánkban egész kereskedelmi alappá fejlődött, szaporodott az ipar s gyarapodott nagyszerűen a kereskedés is. S így természetes következménye ez előhaladásnak a sok jogviszony, miből származnak a sok perek. Csak azt nézzük meg, hogy mi volt ezelőtt 30 évvel Pest, és mi most? mindjárt meglátják, hogy a világ és a világban minden, a szolgabírák biráskodási idejétől nagyott változott.

De hisz igaz, 1861-től 1871-ig, tehát 10 évig is volt azóta szolgabírói eljárás. De a ki közelebről ismeri s még emlékszik ezen igazságszolgáltatásra, az nem óhajtja azt többé vissza. Mert a szolgabírák előtt nem csak hogy végteletlen lassan haladtak az ügyek, hanem némely ügyek éppen semmire sem haladtak.

Emlékszem ez időszakra, mert már akkor is működtem mint ügyvéd. Soha annál nagyobb kigunyolását az igazságszolgáltatási ügynek Európában még meg nem kísértették.

Nem is lehet máskép, mert egy kerületnek közigazgatási ügyeit, a kihágásokat, a bűnügyi elővizsgálatokat, házkutatásokat, bonczolásokat, bírói szemléket, mesgye igazításokat, visszahelyezéseket és más sommás peres ügyeket, melyeknek összes száma 10.000 re is fel ment, egypár ember elnem intézhette.

Ez időbeli szolgabírói teendők halmaza és ezek hiányos elintézése birta rá az ahozértöket, hogy az igazságügy elválasztatott a közigazgatástól. Vagy is éppen a szolgabírói képtelenség kényszerítette elő a jelenlegi helyzetet.

Ha némely ügyek a szolgabíróra némelyek pedig a kir. járásbíróiságra bízotnak, mint a hogy az országgyűlésen most sokan rebesgetik, akkor megint zavar áll elő: mert a közönség soha sem lesz képes megtanulni, hogy melyik ügyet vigye ide, melyiket amoda: s miután

a jó szolgabíró a megyei rendszerben a közgyámi, szegényi katonai, ipar, közrendőri, közlekedési és egyéb közigazgatási ügyekkel úgy is túl van terhelve: teljes lehetetlen, hogy ha még mezei rendőri s kisebb polgári ügyekkel is terheltetnék, hogy még ezeket is pontosan és helyesen elintézhesse. Ily rendetlenség csak rendetlenséget szülne.

Ha pedig, mint némelyek szándéka, a kir. járásbiróságok megszüntettetnének, s ezek ügyei is a szolgabírákra ruháztatnának át: akkor a peres ügymenet egészen megrekedne, hacsak annyira nem szaporíthatnák a szolgabírói hivatal jogtudó személyzete, mint a mennyiből most a szolgabíró és kir. járásbiróság személyzete együtt áll. Ez esetben pedig semmi megtakarítás sem érthetnék el.

Annai bizonyos, hogy a mostani bírósági szervezet a szolgabírói szervezethez képest előhaladást képez, de bebizonyította a gyakorlat, hogy még ez sem felel meg a hitelezők s peres felek igényeinek, sem az előre haladott jogtudomány követelményének, tehát nem visszafelé kell menni, az igazságügy változtatásában, hanem előre a tökéletesítés felé, — a közvetlen szóbeli eljárási rendszerbe.

A közjegyzőkről.

A közjegyzői intézménynek városokban van valami haszna és értelme, de vidéken nincs; mert például, hogy a baracscai ember Moórra menjen a közjegyzőhöz okmányt hitelesíteni, az csak nagyon ritka kiváló esetben fogna megtörténni.

Hiteles okmány kiállításra vagy az okmány hitelesítésére felgositandók volnának a helyesebben szervezendő községi bírák a jegyzővel együtt, és az első-, másod-, és harmadfoku bíróságok elnökei.

A községi jegyzők a közgyámmal együtt a gondnokoltak érdekében a hagyatéki leltározást is gyorsabban teljesíthetik, mint a távoli közjegyzők, s aztán a helybeli jegyző nem is kerül annyi költségbe, mint a távoli közjegyző.

Eltörlendő volna tehát vidékeken a közjegyzői intézmény is, még mielőtt életbe léptetnének, mint mely csak a nép terhére és az ügymenet lassítására szolgál, s mely ugy is csak a külföld utánzásával igttattatott törvénybe.

VII. Nemzetgazdálkodás tekintetében.

Hogy a nemzet adóképesége s egyáltalán vagyonosodása emelkedhessék, szükséges volna hazánk sikságait a gyakori inségetokozó árvíz — s majd ismét az aszálytól megmenteni, s a termést s jövedelmet biztosítani.

E czélból a gazda közönségnek kellene közvetlen anyagi jóvalta czéljából a szükséges intézkedéseket megtenni: ugymint a birtok legalább egy tized részét befásítani ott, a hol csatornát huzni és abból öntözni nem lehet, a hol pedig a csatorna készítésre kedvező a fekvés, ott csatornákat kellene közös erővel ásni, és a műöntözést gyakorlatba venni.

A fáknak mesgyékre való ültetése nem czélszerű, mert a bekerített földön, a lég szabad járása korlátoztatik, a mi miatt nagy hőség támad, mi a gabonavetésnek különösen virágzaskor és utánna is egész aratásig árt. Legtöbbször a mag összezsugorodását okozza. A fákat legjobb egycsoportba ültetni.

A fáknak nagy befolyásuk van az eső képzésre; mert sok nedvességet kipárologtatnak és sok élelyt fejlesztenek; aztán a villanyosság elpárologását is eszközik. Már pedig a vizeny, élely és villany összeműködése magában is esőt képez. Azután a tapasztalat is bizonyítja, hogy a hol sok a fa, a levegő is mérsékeltebb.

A csatornákból a szántó földek száraz időben csövek segítségével gőz-, szél-, vagy lóerejű géppel, vagy a talaj fekvéséhez képest a nélkül is megöntöztethetvén, nemcsak az öntözés okozna nedvességet és termékenységet, hanem a megöntözött nagyobb területen a kipárolgás folytán nedves és hűvös lenne a levegő, és ez által az esőképzést is elősegítenék, s így az aszály veszedelmét módunkban van elhárítani. Nagy árvizek alkalmával pedig a sok csatorna részint magába fogadná a kiáradható viz feleslegét, részint levezetné azt a hegyek közé a Duna medrébe, a hol nem tehetne kárt, mint most.

Az eddigi vizszabályozások több kárt tettek mint hasznot; mert az erdőséget pótló nagy rétségeket elpusztította, s ezzel a hőség fokoztatott, azután a magas gátak közé szorított viz, ott okoz áradást, a hol az sok kárt okoz, s végre mert a hasznos vizet kellő felhasználás nélkül az országból kivezeti.

Hogy helyesen csak csatornázással s öntözéssel lehet gazdálkodni: azt a böics természet is mutatja. A mennyiben hazánkat sok természetes csatornával látta el, melyen kiáradásokat eszközöl, a mik után bő termést idéz elő. Ily természetes csatornák: a Duna, Tisza, Dráva, Száva, Körös, Maros, Temes stb. hogy ha az emberek csak legalább ezek partmentében használnák fel a termékenyítő vizet aszálykor, nem volna az inség oly érezhető. De sajnos, nálunk a gazdaközönség nem szeret kezdeményezni.

E miatt kárt vall az állam is, mert a szükségben levő gazda nem bírja adóját fizetni, nem gyámolíthatja sem az ipart sem az irodalmat.

Minthogy tehát e mulasztás miatt az állam is károsodik: szükséges volna a kormánynak intézkedni e tekintetben is.

És pedig törvényjavaslatot kellene az országgyűlés elé terjesztenie, mely szerint minden földbirtokos birtokának egy tizedrészének befásítására volna kötelezendő, mely terület azonban 10 évig t. i. míg az erdő használatra nem volna alkalmas adómentes volna. Azután a csatornára alkalmas helyeket kijelöltetné, a térségeket azok költségére kiknek a csatornázásból közvetlen hasznuk lesz, kisajátítná és törvény által intézkednék, hogy a költségek az illetőktől befolyának. Minden hold föld után mindenkire ki lehetne vetni a költséget arányosan; de ennek megfelelő értékig a kiásatást maga is eszközölhetné az illető birtokos. Minderre azonban törvényesen kötelezni kell a népet; mert a nép nálunk még olyan, hogy a jóra is kényszeríteni szükséges.

Magyarországnak fő jövedelmi forrása a földművelés, ha szorgalom és ész párosítva működnek közre e téren: az ország gazdag fog lenni.

Nem helyeslem, hogy a kormány magán gazdálkodást folytasson, mert a magángazdálkodás csak úgy hasznos, ha a gazda maga ügyel fel s figyelme kiterjed mindenre, teljesen pedig senkiben sem bízik. Az államvagyon kezelésénél nincs érdekelt gazda jelen soha, hanem csak kezelő tisztek s cselédek, kiknek inkább maguk felé hajlik a kezük, mint az ország kincstára felé.

Hogy az ily gazdanélküli gazdálkodás az országra igen káros: mutatja az, hogy a 80 ezer magyar holdnyi termékeny térségen a méntenyésztő gazdálkodás a sok hágatási díjjal együtt nem hogy egy krajczár jövedelmet hozna az országnak, hanem még az adóból rá kell fizetni évenként 700—800 ezer frtot. Ha azon 80 ezer holdnyi területet haszonbérbe adná a kormány, évenként legkevesebb 800 ezer forint jövedelmet kapna belőle; így pedig 700 ezret még a kormány fizet rá, tehát a gazdálkodás 1.500,000 írt kárral jár.

Ha a kormány évenként e veszteségnek felét osztaná ki ösztöndíj képen azok közt, kik a legszebb méntenyésztést tudják felmutatni, vagy kölcsönkép azon községeknek osztaná ki, melyek szegénység miatt a község számára nem képesek a szükséges mént és bikát bevásárolni: az állattenyésztést jobban elősegítené, mint most.

Ilyenforma gazdálkodás van a kincstár által kezelt erdészetben, bányákban és vasutaknál is.

Nemcsak ezeket kellene hát másképp rendezni; de még a magánosok gazdálkodását is nemzetgazdasági szempontból kellene szabályozni. Ugyanis a kormánynak kellene intézkedni még a fenni fásítás és csatornázáson kívül, ekkép, hogy meg kellene határozni az ország

vidékei szerint a földművelés általános szabályait. Például meg kellene tiltani, hogy büntetés terhe alatt tilos a kalászos növény után ismét kalászoszt veteményezni. Kötelezni kellene minden 10 holdas gazdától kezdve minden gazdát arra, hogy művelés alatti birtokának $\frac{1}{3}$ részén minden évben felváltva zöld takarmányt termesztzen. Például minden földbirtokosnak fel kellene osztani birtokát 3 felé, s $\frac{1}{3}$ részben vetne búzát vagy rozst és árpát, $\frac{1}{3}$ részben kukoriczát, zabot s egyéb gümös és hüvelyes tavaszt, $\frac{1}{3}$ részben pedig takarmányt.

Ez intézkedés által a rabló gazdálkodás megszűnnék, s kényszerülve volna a gazdálkodó a marhatenyésztést is gyakorolni; mert a kényszerülve termelt takarmányát csak ez által tudná értékesíteni.

Hogy ez intézkedések érvényesíthessenek, be kellene hozni a mezői rendőrséget is.

Hogy az állami lótenyésztő intézetek beszüntetése által a ló és marhatenyésztés el ne hanyagoltassék, törvényileg kellene kötelezni minden községet, hogy a szükségnek megfelelő számú mént és bikát tartson. A hágatási díj behozná az évi tartást. A legszebb s legnemesebb tenyész hímekkel bíró község elismerésben volna részesítendő, a szegény község pedig segélyzendő lenne.

Ez intézkedés az állattenyésztést jobban előmozdítaná, mint azt a mostani drága állami gazdálkodás.

Ily nagyszerű megtakarító és a vagyonosodási képességet előmozdító rendszer mellett el lehetne törölni a pénzügyet, s azzal a néhány egyedáruságot is. Lenne szabad szeszgyártás és szabad dohánytermelés.

El kellene törölni a szegényosztályt kizsákmányló lutrit is.

Határvám.

Szükséges volna Magyarország vámügyét akkép rendezni, hogy a külföldről hozzánk behozandó fényüzési és minden oly iparcikknek, melyek nálunk is gyárthatók, észszerűen megtaksáltassanak. Ez intézmény mintegy 20 milliót hozhatna be pénztárunkba igazságos alapon.

Mert egyrészt a ki szereti viselni a drága selymet és bársonyt és más csecsebecsét, és szereti élvezni a külföldi iparterményt: fizesse is meg érte az országnak a vámot; másrészt pedig ha terhes vámmal rovatik meg a külföldi iparcikk: megdrágulna, s megint divatba jönne a *honi* gyártmány használata, mi ismét hazánk gyáripárát emelné fel; a mi míg egyfelül sok birtoktalan embernek adna kenyeret: más-

felől pedig temérdek millió forint maradna általa honunkban; sőt gyártmányunkkal kelet felé kiviteli kereskedést is üzhetnének, mely hazánkba sok pénzt vonhatna be.

Magyar nemzeti bank.

Mielőtt bankó pénzt bocsáthatnánk ki, előbb természetes, hogy annyi érczpénz alapot kellene szerezni, a mennyi legalább a kibocsátandó papirpénz $\frac{1}{3}$ -ad értékének megfelel, a többit fedezhetné az ország beveendő közjöveldelme.

Kellene tehát legalább 100 millió érczpénz.

Ezt legbiztosabban megalapíthatnók egy honfui lelkesedésből eredő nemzeti kölcsönnel, ha t. i. a kormány fel tudná igen szépen hívni az aranygyűrűs urakat és aranykarpereczes urnóket, hogy miután a fényezés ugy is nagy adóval lesz terhelve, legjobb lenne, ha becsértékben kisorsolással visszafizetendő kötelezettség mellett az államnak kölcsön adnák 6% kamatra.

Ugyhiszem nem magam lennék, a ki gyűrűmet s minden arany s ezüst ékszeremet átadnám kölcsön az államnak, mely magából, a bank üzlet jövedelméből képes lenne apránként a nemzetnek a kölcsönt visszafizetni.

Miért is ne adná oda az államnak kölcsön kamatra mindenki, ezüst és arany ércztárgyait, sőt érczpénz készletét is szivesen, ha e fűzetben irt alkotmánynyal és biztosítékéval birna; hiszen az aranynyal és ezüsttel való hiuskodás ugy is csak neveltség. Müvelt ember ugy sem hord már ujjain gyűrűt. A szép asszony meg karperecz nélkül is szép, sőt szebb, mert mig ilyet hord, mindenki hiunak tartja, a hiúság pedig nem igen dicséretes tulajdonság.

Ime! ha akarnók, lehetne nemzeti állambankunk.

De lehetne magyar bankot ugy is alapítani, hogy a magyarországi pénzügyintézetek mindegyike bizonyos összeggel, mint részvényes járulna egy magyar bankjegy kibocsátási intézmény alapjához; s a bankot az állam felügyelete alatt a társaság kezelné.

A kincstári birtokok eladását szükségessé teszi az eddigi rosz kormányzat miatt csinált 360 milio államadósságunk kifizethetése, mert nem adja be az államvagyon azt a kamatot, a mit értéke képvisel, s a mit az államnak az adósságba fizetnie kell. De az eladást csak honosok javára engedném meg, és pedig csak 100 holdas apró részletekben, több évi részletfizetés mellett. Az adósság törlesztésére lehetne fordítani az évi részletárt; és e mellett a részletes eladás

által az ország adófizető polgárai száma szaporodván, az államkincstár jövedelmi alapja szaporodnék.

A kincstári birtokok eladásánál némely részeket apró részletekbe is lehetne eldarabolni, s azokra új telepítvényeket rendezni, a mikre be lehetne hívni a csangó magyarokat.

Ha a nemzetnek magának volna bankja, olcsóbb pénzkölcsönt nyerne a földbirtokos és iparos, mint most. És még lehetőségessé tétetnék, hogy a kincstári birtokok vevői is magyar teljes értékű pénzzel fizethetnék meg az állam iránti adósságaikat, nem vesztene az állam a mostani bankó érték kevesebbsége miatt is.

A most eladósodott, s a nagy kamat miatt végrehajtás alatt álló birtokos is még megmenthetné az olcsóbb állambank segélyével vagyonát.

A magyar földbirtokosok száma eddig a hiányzott olcsóbb pénz-segély miatt évről évre apadt, s ha még sokáig nélkülöznünk kell a nemzeti magyar bank segélyezhetését, alig marad az országban a régi magyar családok kezében birtok. *Már pedig a magyar családok elszegényedése és elpusztolása maga után vonja a nemzetnek elpusztolását is.*

VIII. A törvényhozó felsőházról.

Miután 1848. IV. és V. t. cikkeiben kimondatott a politikai egyenjoguság, vagy is, miután a törvényhozás népképviselőre alapított: nem fér meg e népképviselői elvvel a jelenlegi felsőház léte, mely a születéssel nyert méltóságon alapszik.

Ezen vizály helyzetét az országgyűlésnek már 8 év óta folytonosan hangoztatják a képviselőházban; de még eddig eredménytelenül.

Nézetem szerint a képviselői rendszeren alapuló országgyűlést kellene már megtisztítani minden ókori maradványától. Mert úgy illik össze a mostani felsőház a képviselő házzal, mint a magyar ember fején a magyar öltözet felett a cylinder-kalap. Vagy a pantalonon a vitézkötés. Ne nevetessük ki magunkat! Töröljük már el a felsőházat — ez ó intézményt! Hiszen a képviselői országgyűlésnek úgy is csak akadályul szolgál; aztán meg, a mi fő, nem fér össze a képviselői jogfogalommal sem, s ennél fogva minden létalapja már megszűnt.

Vannak emberek, a kik azt hiszik, hogy a képviselőháznak határozatait szükséges felülvizsgálni, nehogy valami káros határozat mehessen keresztül.

Ha éppen ily másod forum előtt, felülvizsgáltatni kívánja a nemzet a képviselőház határozatait, akkor abból az a tanúság, hogy a képviselőház iránt bizalmatlanságot táplál. Miért választanak hát oly

képviselőket, a kik iránt bizalmatlankodni lehet? miért nem olyakat, a kik teljesen birják a nemzet bizalmát? Aztán mi alapon lehet jobban bizni a nem választott, hanem születési jogalapon álló törvényhozóban? Képzeten s ábrándon alapuló bizalmatlanság, s azon ókori politikának kifolyása az egész felsőház létele, hogy a főurak attól tartottak, hogy az alsóházban a főuri hatalom létét veszélyeztetve, szabadelvű intézmények jöhetnének napvilágra, nehogy ez történhesék, a főuri osztály az ily határozatok azonnali előlése céljából képezi a felsőházat.

Ebből is látszik, hogy a szabadelvűség még nem diadaloskodott a főuri czopfos érdeknézeteken. Csupán úgy áll a dolog, hogy a demokracia már foglalt el a politikában egy kis tért, de az aristokracia még mindig felette áll a demokraciának.

De ha még is a nemzet szükségesnek tart, egy a népképviselőház határozatait felülvizsgáló felsőházat, akkor legalább a népképviselő jogelvére legyen e felsőház is fektetve; például minden községi és városi képviselő testület akkép, hogy minden választó kerülettel bíró város közgyűlése, a környékén lévő községek közgyűlésének küldötteivel együtt választanának egy felsőházi tagot, ezután a képviselőház vagy 10 tagot, és minden tudományos társulat és ügyvédi kamara, szinte egy egy tagot küldene a felső házba; a születési előjog pedig szüntettetnék meg.

Ekkép a felsőház az ország legjelesebb egyéneiből lenne választva, kik inkább lehetnének méltók a képviselőház határozatainak felül bírálására, mint a mostani.

IX. Adóügyben.

Ha a fenn elősorolt változások keresztülvitelének fele adó is elég lenne arra, hogy az ország ügyei rendesen kezeltessenek, sőt még a mellett az ország, a földművelésnek a fennirt módoni gyakorlásából, a nemzeti országos bankból, a magyarországi vámügy helyes rendezésével kifejlendő gyáriparból meg is gazdagodnék, a nagy nevelési közalaptól pedig a nép nagyobb mértékben taníttathatnék, több gazdasági tanintézet állíttathatnék fel stb. Mely által a műveltség és vagyonosodás karöltve haladna előre.

Azt mondtam, hogy felényi adó is elég lenne mint most van, ha az általam javasolt változtatások életbe léptettetnének. Sőt ha határozott számban mutattám ki az általam tervezett megta-
karítást, az többre is menne.

Mert most minden adónem együtt 70 milliót tesz, én pedig el-
törölni javaslom a fogyasztási adót egészen, a mi 14 és fél millió frtot

tesz. Azután a közösügyi közös költségekből a közös katonai tartás, a közös hadügyi és közös pénzügyi miniszteriumok eltörlésével megtakarítani hiszek 25 millió forintot. A királyi háztartásból is, mely most majd 5 millió, ellehetne vonni 2 milliót. A vármegyei rendszer eltörlése 5 millió megtakarítást eredményezne. A vagyonos nyugdíjasoktól a nyugdíj elvonnám, mert például a kinek magának is van annyi vagyona, hogy abból tisztességesen megélhet, az országnak ily szorongatott helyzetében nem illő, hogy az államsegélyt igénybe vegye; e czímen is meg lehetne takarítani egy millió forintot. Az adóhivatalok és pénzügyigazgatóságok megszüntetése is behozna 3 milliót. A katolikus papok kezében levő államvagyonoknak a kormány kezelése alá vétele pedig behozna legkevesebb 12 millió forintot. Az igazságügynek az általam javasolt módton berendezése, a király személye körüli-, az igazságügyi- és a közmunka- s közlekedési miniszteriumnak, az általam javasolt beosztása által is meglehetne öt milliót takarítani. Az államvagyonoknak eladása által nyerendő vételárreszletekből részint az államadósság apasztása, részint a mostani kezelési költségek megtakarítása által, kevesebb államkiadás lenne 11 millióval. Ezekon kívül meg lehetne még a kezelés egyszerűsítése által is sokat takarítani; de az általam eddig elszámáltak is 78 $\frac{1}{2}$ milliót tesznek. Ha tehát a papi kezen levő államjavarok jövedelmét nem soroznak is a megtakarítási rovatba, sem a 14 $\frac{1}{2}$ millió fogyasztási adót figyelembe nem vennők, de még a királyi háztartásból sem vonnók le a két milliót, még ezeken kívül is 50 millió forintot takaríthatnánk meg; vagy is 50 millió forinttal kevesebb adóval is jobban lehetne az országot kormányozni, mint most kormányoztatik. Vagy is, miután az összes föld- és házadó 70 millió, ebből levonva az 50 millió megtakarítható összeget, csak 20 millió adó is elég lenne. Ez 50 millió forint adóbeli leszállítást akkép kellene az ország javára leszámolni, hogy a kinek nincs több 3000 frt tőkepénzénél, vagy 3000 frt értékű földjénél, házáján vagy ipar s kereskedelmi telepheni vagyonánál, azt fel kellene menteni az adó terhétől, sőt azoknál is, a kik többel birnak, a 3000 frt alaptőkét le kellene számítani, és csak az ezen felüli birtok s ezen felül érő vagyon volna megadóztatható, és pedig fokkonkint, minden további 10.000 frt tőkének megfelelő vagyon több adóval terheltetnék, oly formán hogy: a 3000 forint adómentes alapot leszámítva, az első 10.000 frt tőkének megfelelő vagyonértékig bezárólag $\frac{1}{2}$ ‰ az az félszáztóli, a második 10.000 frtig bezárólag 1‰ az az egyszázóli, a harmadik 10000 frtig pedig 1. 1‰ az az egy egész és egy tized száztóli, s így tovább minden további 10.000 frt értékig bezárólag egy tized száztólival több adó rovatatnék ki, de még is azon megszorítással, hogy 2‰-tolinál maga-

sabba a fokozat ne haladhasson, hanem minden további több birtok csak 2%-tólival volna megterhelhető.

E szerint akinek 4000 frt értékű vagyona van, fizetne 5 forint adót, a kinek 6000 frt értékű vagyona van, fizetne 15 frt adót, a kinek 10.000 frt értékű vagyona van, fizetne 35 frt adót, a kinek 20.000 frt értékű vagyona van, fizetne 135 frtot, a kinek pedig 100.000 frt értékű vagyona van, fizetne 1295 forintot.

E szerint mindenki tőkepénzét is számba kellene venni, a miből azonban a heverő tőke nem vehető fel, mert ezt az illetők eltitkolják, de mai napság kevés ember is van olyan, ki tőkét hevertetné; a mint pedig forgalomba teszi, azonnal számba is lehet venni; Például a ki kölcsön adja ki, a kiadott mennyiséget meglehet tudni, ha oly intézkedés léptetnének életbe, hogy a kölcsönkötvények mindig bemutatók, a kölcsönző félnek helyhatósága előtt, a hol a kölcsön adott pénz mennyisége nyilvántartási könyvbe vezetendő; ha pedig be nem jelentetik, akkor e mulasztás jogot adna az adókezelő közegnek az egész kölcsönpénzt az adóalap javára bevenni, az ily eset feljelentője az eltitkolt kölcsöntőkének felét nyerné, az ily kedvezésben az adós is részesülne, ha ő jelentené fel. A kölcsönről mindig kötvény volna kiállítandó, s a kötvényre feljegyzendő, hogy az a nyilvántartási jegyzőkönyv hanyadik sorszáma alatt van bejegyezve.

A kupeczek, gabonakereskedők, s minden oly üzérkedők, kiknek állandó kereskedési vagy gyári telepjük nincs, kötelesek volnának a nyilvántartási helyhatóságnál bejelenteni az üzérkedésben forgó összegük mennyiségét. A bejelentett összegről igazolványt nyernének. A be nem jelentett összegben felüli üzletben fektetett pénzük az állam javára el volna kobozandó, miből a feljelentő fele mennyiséget nyerne jutalmul. E tekintetben az üzlet átvizsgálására minden adószedő és adónyilvántartó jogosítva volna.

Az állandó kereskedési és iparüzleti telepek, gyárak, házak, és földbirtokok egy vegyes bizottmány által u. m. 5 helyhatósági felekesített szakértőből, két helyhatósági előjáróból és két- a miniszterium által e célra kiküldött tisztviselőből, kik szinte 5 máshonnan való felkesztett szakértőt alkalmaznának, tehát összesen 14 tagból álló szakértői küldöttség szótöbbsége által a múlt 10 évi árviszonyok tekintetbe vételével megbecsültetnének, miről jegyzőkönyv vétetnék fel, s ez lenne az adó alapja. A kereskedési és gyári telepeknél e becslés minden 5 évben egyszer újra kellene teljesíteni.

A szellemi tőke adótárgyát nem képeznék, hanem az ebből szerzett vagyon mihelyt a 3000 forintot meghaladja, egyenlő adóalappal szolgálna.

A birtoktalanoknak elég aggodalmat okoz saját és családjuk fenntartási költségének megszerzése is, miért tehát nekik az adóval még nyomasztóbbá tenni az életet s elvonni tőlük abból a csekélységből is, a mi ön és családjuk ápolására, ruházatára és nevelésére szükséges.

Ha ezen adóztatási mód behozatnék, minden más adóztatás meg volna szüntethető; mert a tőke értéknek százalékos megadóztatásában benn rejlenék már minden adó.

Ezen intézkedés által az ipar és szorgalomnak tág tere nyílnék arra, hogy mindenki vagyont szerezhessen; míg most a nehéz kezdéshez szükséges kis tőke csonkítatik meg az adóztatás által úgy, hogy a vagyonszerzés majdnem lehetetlenítettik.

Az örökösödési ajándékozási és adásvételi jogügyletek utáni százalék és minden jogügyletek utáni illetéket magában foglaló általános bélyeg jegyeket állapíthatna meg a törvény, a miket az illető okmányokra kellene felragasztani, minek teljesítésének kényszerítésül törvényileg kilehetne mondani, hogy az oly okmány, melyre az illető bélyeg fel nem ragasztatik, jogérvénynyel nem bír. Erre a bíróságok s telekkönyvi hatóságok felügyelni köteleztetnének, sőt bírságolás által a felek kényszeríthetnének erre és a birtokátiratásokra is.

Ezen intézkedéssel feleslegessé válnának a mostani adóhivatalok és pénzügyigazgatóságok; mert minden előjáróság a beszedett adóbeli pénzt minden hónapban postán beküldhetné közvetlenül a pénzügyministeriumhoz, a hol a községek e tekintetbeni eljárásuk nyilván tartandó-, és egy e célra kiküldendő ministeri biztos által a mulasztást elkövető község költségére a mulasztások megvizsgálandók és a hiányok karhatalommal is pótolandók volnának. A posta hivatalok nyugtathatnák a községi előjárótól továbbítás végett átvett pénzt, mely nyugták csak annyit érhetnének, mint a mostani adóhivatali nyugták.

Ezen módszerinti államjövedelem nem csak elég volna a javasolt átalakítások szerinti kormányzási költségre és az államadósságok kamatainak fizetésére, de még abból évenként tőke törlesztésre is jutna. A mit számszerint a következőleg tüntetek ki.

Az ország bevenne évenként a fenni fokozatos adó szerint	— — — — —	40 milliót.
A papi kézen levő államvagyon jövedelméből	— —	12 „
Az államerdők és egyéb állami jószágokból bányákból pénzverdékből, államépületek állam ingatlanvagyon jövedelméből vasutakból utvámából, és más külömbfélékből, ha jól kezeltenek	— —	76 „
Jól rendezett határvámából	— — — — —	20 „

Nemzeti országosbank jövedelméből	— — —	10	miliót.
Bélyeg-, jogilletékből	— — — — —	15	"
		<u>Összesen :</u>	173

Kikellene pedig adni:

Államadóssági kamat és törlesztetve	— — —	40	miliót.
Királyi udvartartásra	— — — — —	3	"
Országgyűlés és törvényhozási költség	— — —	1	"
Nyugdíjazásra csak a szegényeknek	— — —	1	"
Rendőri és közigazgatási költség	— — — — —	16	"
Pénzügyi kezelés s adó beszédés	— — — — —	10	"
Utak, csatornák, folyók rendezése s fenntartására, továbbá földművelés és kereskedelmi ügyre	—	20	"
Közoktatásra	— — — — —	12	"
Igazságügyre	— — — — —	7	"
Honvédelmi ügyre	— — — — —	10	"
Közös külügyre és egyéb közösügyi költségre	—	3	"
		<u>Összesen :</u>	123

Mely szerint még 50 millió forinttal több lenne az ország jövedelme, mint kiadása. És még e mellett ellehetne törölni a dohány egydaruságot, a finánczot, a sójövédéket, a fogyasztási, személyes kereseti és jövedelmi adónemeket, az iskolai tandíjt, és lutrit.

Tudom nevetségeseznek tünik fel az ily kevés költség azoknak, kik hozzászoktak a nagy költséghez. De a népnek nagyobb önközigazgatása és az államjavak bérbeadása s részben eladása mellett ennyi elég lenne.

E szerint nem hogy adó emelés volna szükséges, mint a hogy a pénzügyminister akarja, de még a mostani terhes megadóztatás is eltörölhető; és az úgy rendezhető be, hogy senkit sem sujtana.

Zárpont.

Meg sok kisebb változtatni való van az ország ügyeiben, de mind azokat itt fel nem sorolhatom, mert e kis füzet nagy könyvvé válnék; a nagy könyv pedig sok költségbe kerül, a mit még hazánkban a közönség ritkán szokott megtéríteni. Szegény embertől ennek kiadása is áldozat!

De ha választópolgártársak csak az eddigi előadottakat is figyelembe veszik, ezekből is beláthatják, hogy sok változtatni való van országos ügyeink beosztásában és kezelésében, s befogják látni, hogy olcsóbb és jobb kormányintézményeket lehet behozni a nélkül, hogy

akár nemzeti létünk, akár a nagyhatalmi állás érdekében kötött közösügy kockára tétetnék, sőt ha jól figyelembe vesszük az itt javasolt javításokat, azt fogják találni, hogy ezek ígérnek hazánknek leg-szebb jövőt.

En azt hiszem, hogy a mostani kormányrendszer mellett jelen-tékeny megtakarításokat lehetetlen eszközölni, nem lehet ugyanis a mostani sokféle adóból egy krajczárt sem törölni, hanem megmarad dőhány egyedáruság, fináncz, s jövedék, és a sokféle terhes adó, de azért jó gyors kormányintézkedésünk s igazságszolgáltatásunk még sem lesz. Jobb és könnyebb állapotot, vagyis az ország boldogságát csak gyökeres átalakításokkal, a minőket e füzet tartalmaz, azaz csak az itt javasolt ujitásokkal lehetne eszközölni.

Hogy ezen ujitások létesüthessenek, egyedül a tisztelt válasz-tóktól függ,

Hassanak tehát a képviselői választáskor oda, hogy oly kép-viselők küldessenek ar országgyűlésre, kik a fenni módon az ország vagyonosodását, műveltségét előmozdítsák, és oly kormányzási intéz-keéseket hozzanak létre, a melyek szerint a kormányzási kiadások sokkal kevesebbe kerülnének mint most.

Azt mondandják sokan, hogy ezek kivihetetlen ujitások. De azok, kik ezt mondandják nem tudják, hogy mit beszélnek; mert ha az egész nemzet a képviselői választás fontosságát felfogja, s oly kép-viselői többséget alkot, mely az itt javasoltakat keresztül akarja viinni, akkor ennek semmi sem álland utjában, mert alkormányos országban az országgyűlési többség határoz. Azután ezen javaslatok az osztrá-kokkal kötött közjogi ügyletet sem csorbitják, sőt nekik is hasznukra volnának.

Ezen javaslat érvényre juttatása által sok uri egyén elesnék a husos fazéktól; de haszámba vesszük, hogy a miniszteriumokban, s vasuti hivatalokban hány idegen ember foglalja el a magyar ember helyét, s ha ezeket helyes magyar szellemű intézkedéssel kiszorítanók, bizony, kevés magyar uri ember maradna hivatal nélkül.

Tudom, hogy mind e mellett ezen ujitási eszmékért sokan meg-fognak sárral dobálni, mert némelyeknek érdekét sérteném, mások pedig, kik a megszokott állapottal úgy vannak, mint a tormába esett féreg, irtóznak minden ujitástól; ismét másoknak meg politikai néze-tükkel nem egyezik meg az enyém. De kitudna oly politikai nézetet leírni, a mi a mostani zilált helyzetünkben mindenkinek tetszenék, s e mellett az országnak is jobblétét czólozná.

Mind e mellett nem rettenek vissza, mert az a remény táplál, hogy e füzetkének lesz annyi sikere, hogy némely választó polgártár-

sam ezt elolvasván, a választási joggyakorlat fontosságát belőle meg-
 érti, s magát, másokat is fellelkesítve. érettebb megfontolással válasz-
 tandják meg az ország sorsa felett döntő képviselőket. És ha füzetem-
 mel e czélt csak némileg is elérendem: én nagyra becsülendem e si-
 kert, ha bár csak kevés lesz is az; mert azzal hazámnak teendek
 szolgálatot, a mi nekem kielégítő öntudatui szolgálанд, s kárpotoland
 a gunynyal szemben.

A kiknek e füzetbeli nézeteim nem tetszenek, azokat utalóm a
 hazaszeretet közös szellemünk sugallatának meghallgatására, mely ki
 fog előttük is menteni, miután a miket itt elmondtam: tiszta honsze-
 relmem sugallatából eredt.

E füzetkében az általám megpendített reformeszméket részlete-
 sebben nem fejthettem ki, mert itt nem az volt czéлом, hogy azokat
 egész apró részleteiben s kiviteli módozataiban ösmertessem, hanem
 csak az, hogy a választó polgárokat meggyőzzem, hogy csak rajtuk
 áll az országnak oly kormányzást teremteni, mely felényi költségbe
 kerülne, mint a mostani, és még is jobb és szabadabb elvű lenne a
 mostaninál.

Lelkesüljenek tehát fel választó polgártársak! s iparkodjanak
 oly embereket képviselőkné választani, kik megigérik s magukat
 kötelezik is arra, hogy a haza kormányzatában oly javításokat ipar-
 kodnak eszközölni, a minőket e füzetben javasoltam.

Mielőtt e kis füzetet befejezném, noha tartalma rövid s e miatt
 annak minden pontja az olvasónak élénk emlékében lehet midőn e so-
 rokhoz érkezik; még is, meg nem állhatom, hogy tartalmát rövid pon-
 tokba foglalva, ne ismételjem, mintegy emlékeztetésül arra, hogy: *mit*
is kell hát a képviselőjelöltől programmképpen kívánni?

Kivánni kell:

1. A közös had- és pénzügyminiszterium eltörlését.
2. A delegatio megszüntetését.
1. A közös katonaságtól a magyarországinak elkülönítését s
 honvédé alakítását.
4. A katonai képességekre 14 évestől 35 éves korig mindenkinek
 községébeni taníthatását és gyakorlását.
5. A katonai tényleges szolgálati időnek egy évre való leszállítá-
 sát, s béke időben a létszámnak 40 ezerre való leapasztását.
6. A magyar miniszterek számának hárommali kevesbitését.
7. A vármegyéknek eltörlését és minden községnek szabad
 önkormányzatot.
8. Községi- és államrendőrséget.
9. Közvetlen szóbeli birói eljárást.

10. Tételes határozott polgári és büntető törvénykönyvet.

11. A felsőbb bíróságok helyesebb felosztását és az országnak 12 főbb helyeire leendő elhelyezését.

12. 3000 frt alaptőke adómentességét; a többi vagyonnak pedig fokozatos megadóztatását.

13. A dohány egyedáruság, fináncz, akczis, só-jövedék, lutri, személyes kereseti s jövedelmi adónemek eltörlését.

14. Az elméleti tudományok tanításához a kézimunkásság gyakorlásának párosítását.

15. A papi kézen lévő államvagyonnak köznevelés alapjára leendő fordítás végetti elvételét.

16. A papi rendek és papi nőtlenség eltörlését.

17. A kötelező polgári házasság behozatalát.

18. Fásítás, csatornázás és a földművelés szabályozása által az ország jövedelmi képességének emelését.

19. Országos nemzeti bankot, és

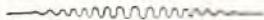
20. Önálló vámterületet.

Ezen pontok szerinti átalakítása a kormányrendszernek 100 milliónál több államkiadás megtakarítását idézné elő.

Ezen nagyszerű megtakarítás és a 20 pont alá összvont óhaj-tásom szerinti törvényes átalakítása a haza ügyeinek, megmentené a hazát minden bajától és élne a haza, és mi benne boldogok lennénk.

Lelkesedjenek tehát polgártársak e 20 pont alatti közjókért, s legyen jelszavunk s üdvkiáltásunk, hogy :

Éljen a haza!

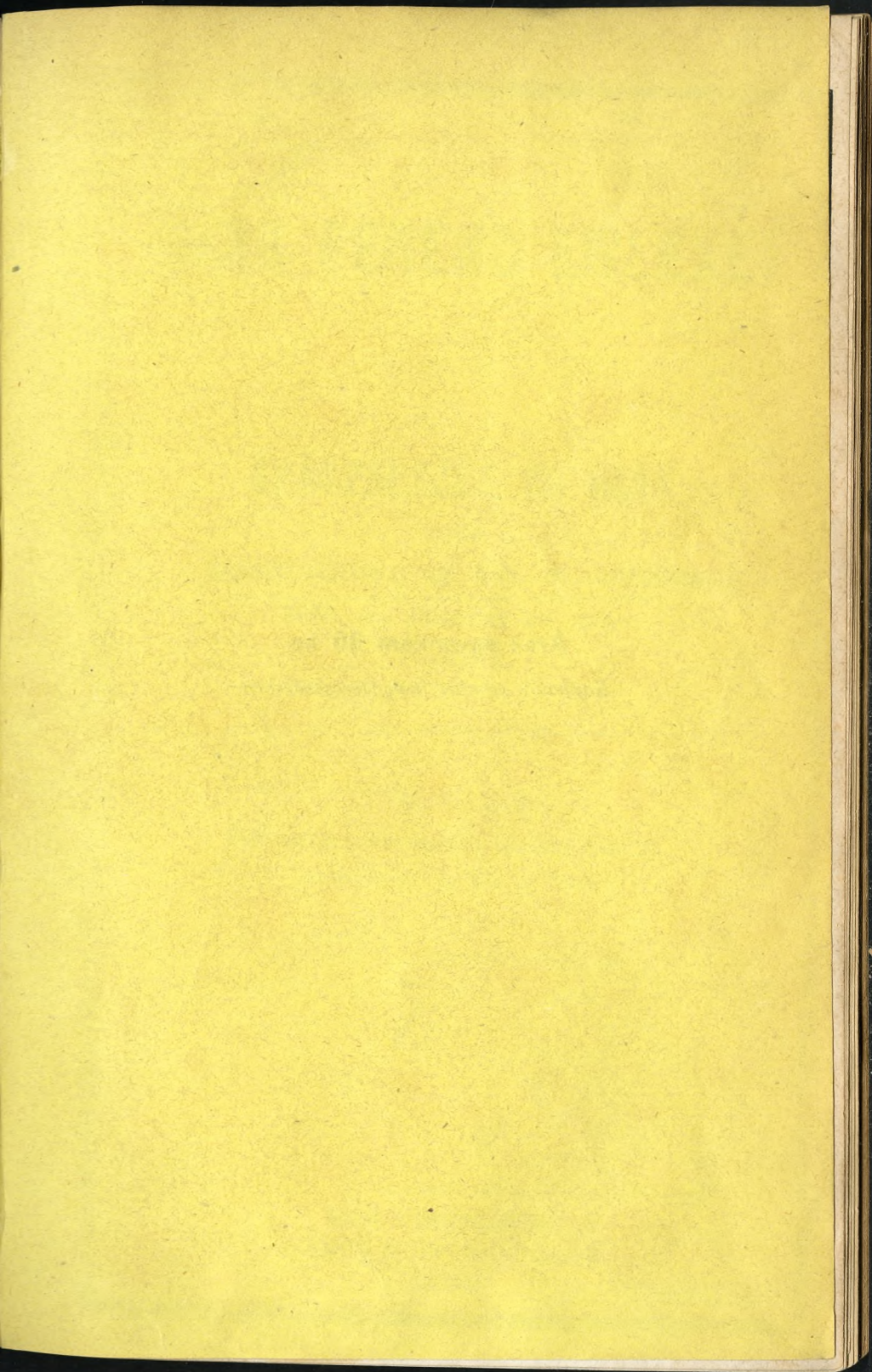

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Dr. BALLAGI GEZA

Egyesület

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Ára : egyenként 30 kr.

Kapható: minden könyvkereskedésben.

